

Abstract.

Baggrund og formål:

Dette speciale handler om Almenbolig+, som er et nyt boligkoncept inden for den almennyttige bolig sektor. Almenbolig+ er fokuserede boliger, hvor etablering, drift og udlejning sammentænkes tæt fra starten. Alle boligerne er moderne familieboliger, som ligger i Københavnsområdet samt Århus. Beboerne er valgt ud fra nogle særlige kriterier (fleksibel udlejning), da de skal være i stand til selv skal stå for drift og vedligeholdelse af området. De første beboere flyttede ind årsskiftet 2011/2012 og i juli 2013 blev der udgivet en statusrapport, som blandt andet viste at fraflytningsprocenten har været meget lav og at et overvældende flertal af beboerne er glade for og har gjort brug af muligheden for at sætte sit eget præg på boligen. (statusrapport juli 2013 KAB)
Formålet med dette speciale har været at "gå bag om" statistikken og undersøge og forstå, hvad Almenbolig+ er for et sted.

Problemformulering:

Hvordan former stedet hverdagslivet (everyday life), fællesskabet (community) og stedstilknytningen (placeattachment) i Almenbolig+?

Metode:

Specialet har en kvalitativ tilgang med et fænomenologiske og strukturelt perspektiv. De empiriske data er opnået gennem semistrukturerede livsverden interview af beboerne i Almenbolig+. Der er foretaget 4 fokusgruppe interview og 6 individuelle interview. Specialet benytter sig af en abduktiv tilgang med teori af blandt andet:

Specialet trækker på teori fra blandt andet; John Agnew, Doreen Massey, Davis Seamon, Baumann og Tönnies.

Results:

Husene i Almenbolig+ er en populær boligtype, som ligger i et urbant vækstcenter, hvilket i høj grad er med til at gøre dem attraktive. Da beboerne selv står for driften og har muligheden for at præge deres boligerne, skabes en højgrad af ejerskabsfølelse til boligområdet. Almenbolig+'s sociale interaktioner og hverdagsrutiner karakteriseret ved at være præget af fællesskab, som både handler om sociale arrangementer, det praktiske fællesskab og en række hverdagslige møder og samvær. Selvom de forskellige former for fællesskab ikke nødvendigvis har noget at gøre med hinanden rent praktisk, har de alligevel betydning for hinanden – et godt praktisk fællesskab betyder ofte også at man har et godt socialt fællesskab.

Frihed, tryk, fællesskab, individualitet, ejerskab og genkendelig er nogle af de kvaliteter, som beboerne tilskriver Almenbolig+ og som er med til at knytte dem til stedet.

Abstract

This thesis is about Almenbolig+ which is a new housing concept within the social housing sector. Almenbolig+ are focused housings where the establishment, running and renting are closely planned from the beginning. All the homes are modern family homes which lie in the Copenhagen and Aarhus area. Specific criteria are used when choosing the residents (flexible renting) as they must maintain the area.

The first residents moved in ultimo 2011 and in juli 2013 a status rapport was published. Among other things, the rapport showed that the percentage of people moving out had been very low, and that the vast majority of the residents were happy about and had taken advantage of the possibility of setting their own mark on the housing (Almenbolig+ statusrapport 2013)

The purpose of the thesis is to move beyond the statistics and investigate and understand Almenbolig+

Problem statement:

How does the place affect everyday life, the community and the place attachment in Almenbolig+?

Methods

The thesis is based on a qualitative study with a phenomenological and structural perspective. The empirical data for the thesis was obtained through semi-structured interviews with people who live in Almenbolig+ - Group interview and individual interview.

In the thesis, an adaptive theoretical approach is used whereby the analysis is an interaction between the empirical finding and relevant theory.

The thesis draws upon theories from ; John Agnew, Doreen Massey, Davis Seamon, Baumann og Tönnies.

Results:

The houses in Almenbolig+ are popular form of residents which lie in an urban growth center and this to a large extent makes them attractive. The residents themselves are responsible for the running of the houses. This together with the possibility of individualising their homes creates a strong sense of ownership. Almenbolig+ social interactions and everyday routines are characterised by social events, practical cooperations and everyday meetings and get-togethers. The various forms of social interactions do not necessarily have anything to do with each other on a practical basis. Nonetheless, they have a significance for each other – a good practical relationship and a good social relationship often go hand in hand.

Freedom, security, socialising, individuality, ownership and familiarity are some of the qualities which the residents ascribe to Almenbolig+ and which make them feel a home.

Indledning

Først og fremmest tak til de beboere i Almenbolig+ som har delt deres erfaringer og oplevelser med mig, uden jer var specialet ikke været muligt

Tak til min vejleder Mia Arp Fallov for god støtte og vejledning.

Dette speciale er skrevet i forbindelse med et speciale praktik ophold hos KAB. Stor tak til ansatte i SKE og FOD for praktisk hjælp og moralsk støtte.

Gro Stensgaard August 2014

Indholdsfortegnelse

Problemfelt og problemformulering	s. 5
Uddybning af problemformulering, begrebsafklaring og afgrænsning	s.11
Projektdesign	s.12
Feltet	s.13
Videnskabsteori og metode	s.13
Det fænomenologiske afsæt	s.16
Metodiske overvejelser	s.19
Den kvalitative tilgang	s.20
Analysestrategi	s.24
Validitet, bekræftbarhed og overførbarhed	s.24
Stedet	s.27
Location	s.29
Locale	s.43
Sense of place	s.57
Konklusion	s.67
Perspektivering	s.68
Litteraturliste og bilag	s.69

Problemfelt

Byerne vokser.

Hvordan forstås byen som sted? Normalt hører vi om de store strukturelle forandringer, magtkampene, planlægningen og den økonomiske, sociale og demografiske udvikling. Men man kan også vælge et andet perspektiv. Byen er ikke bare et sted, men består af mange steder, som tilsammen udgør byen. Ved at dykke ned i et af byens nye områder og undersøge, hvad der sker på det helt konkrete sted, kan man også få et billede af, hvad byen også er og måske derved blive klogere på, hvor byens udvikling går hen.

De danske byer undergår i disse år en forandring. I perioden 2006-2013 er befolkningen i Danmarks seks største byer, med undtagelse af Esbjerg, vokset. I Odense og Århus er befolkningen vokset med 12 % og i Hovedstadsområdet med 13% i perioden (www.mbbl.dk). At befolkningen flytter fra land til by er ikke noget nyt, og Danmark har tidligere oplevet urbanisering da industrialiseringen tog fat sidst i 1800 tallet og da store dele af landbruget blev mekaniseret i 1940 og 50'erne.

En forklaring på den nuværende urbanisering er blandt andet de ændringer som den stigende globalisering har ført med sig. Op igennem 1970'erne og 1980'erne sker der et skift fra en international til en mere global økonomi, hvilket blandt andet betyder at en lang række industriarbejdspladser, som i sin tid rykkede fra København og ud til provinsen, nu helt forsvinder fra Danmark.

For at stå stærkere i den globale konkurrence begynder man i 1990'erne igen at se byerne som centre for vækst. Globaliseringen og den øgede konkurrence landene i mellem øger behovet for at samle viden og produktion i nogle få byer, så man står stærkere i den internationale konkurrence. En store dele af industrien effektiviseres eller flyttes til udlandet, og en stadig større del af befolkningen er nu beskæftiget indenfor service og viden. Disse erhverv

koncentreres i Hovedstaden og i landets øvrige større byer. Den øgede koncentration af arbejdspladser i byen sætter gang i en centraliseringstendens, hvor væksten mere og mere koncentrerer i byerne.

I starten af 1990'erne er det københavnske boligmarked præget af små slidte boliger, og 1995 vedtager borgerrepræsentationen et boligpolitisk 10 punkts-program, som skal sikre at en række boligpolitiske indsatsområder bliver gennemført (Bisgaard 2010). Målet er at man med en aktiv boligpolitik kan tiltrække ressourcestærke indbyggere, som kan være med til at styrke byens økonomi og position. Nye boligområder bygges og gamle renoveres, og der investeres i infrastruktur, byrum, legepladser og nye institutioner, hvilket er med til at ændre København fysiske fremtoning, så at den fremstår væsentligt anderledes i dag end for 25 år siden.

I takt med de fysiske forandringer har også befolkningssammensætningen ændret sig i både alderssammensætning og socioøkonomisk fordeling. Hvor den københavnske befolkning i midten af 1990'erne var præget af mange arbejdere i fremstillingssektoren og en stor andel socialt udsatte og arbejdsløse, har den generelle samfundsudvikling betydet, at der i dag er langt flere københavnere med en videregående uddannelse og samtidigt tegner der sig et billede af, at stadig flere københavnere bliver mere velhavende. Dog har 24 pct. af den voksne befolkning i København stadig kun gennemført en grundskoleuddannelse, og der er fortsat mange borgere med lave indkomster. (Bosætning i København 2014)

Også København og landets andre store byers socialgeografi har ændret sig, og en analyse fra By, Bolig og Landdistrikts ministeriet konkluderer at:

"Overordnet har koncentrationen af bestemte persongrupper i bestemte bydele (segregeringen) i Danmarks fire storbyområder i reglen været stigende i perioden 1985- 2011. Det gælder både når man opdeler persongrupper mht. størrelsen af deres indkomst, længden af deres uddannelse og på om de modtager offentlig forsørgelse eller ej. Hovedstadsområdet indtager en særrolle som det mest segregerede byområde" (Segregering i de fire største byområder/Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter 2014)

Samtidig, og delvist i forlængelse af den øgede ulighed, ses en stigende tendens til, at forskellige samfundsgrupper koncentrerer sig i bestemte byområder, hvilket giver en mere opdelt by, både fysisk og socialt. Segregeringen betyder at der f.eks. i København er et sammenfald mellem udsatte boligområder og et højt antal af almene boliger (Bosætning I København 2014)

På grund af de stigende boligpriser op igennem 1990 og 2000'erne oplever især mellem og lavindkomstgruppen at det bliver stadigt sværere at finde en bolig i København og i 2005 lancerede daværende overborgsmesterkandidat Ritt Bjerregard ideen om "5000 boliger til 5000 kr.", med det formål at skaffe billige boliger til mellemindkomstgrupper, som ønskede at blive boende i København (Politiken 14. Maj 2005)

Kun 12 af 5000 boliger blev bygget (www.dac.dk), og med den stigende tilflytning til de store byer, var udfordringen med at skaffe velegnede prisbillige boliger mere aktuell end nogen sinde.

Den Almene sektors rolle.

De stigende priser på boligmarkedet pressede også den almene sektor, som oplevede store udfordringer med at bygge i de større byer.

"Det dilemma der var tilbage i 2005 -6- 7- stykker hvor grundpriserne efterhånden blev så høje at det at bygge almene boliger var begyndte næsten at være umuligt og der var næsten ikke ret meget byggeri af almene boliger" (Morten Udsholdt ejendomschef KAB)

De relativt få almene boliger som blev bygget, var ofte i en prisklasse, som ikke var til at betale for mellemindkomstgrupperne og var derfor ikke noget reelt bud på en løsning af problemet med at skaffe boliger til mellemindkomstgruppen.

I KAB, som er en almen administrationsorganisation, forsøgte man derfor at udfordre den gængse tænkning om den almene sektor for at kunne bygge og dermed imødekomme efterspørgslen på gode prisvenlige boliger til mellemklasse gruppen.

"Så kom der en fase hvor man så at sige kastede en masse ideer op f.eks. en af de ting man har i forsøgsgrundlaget, det er at man har en mulighed for at bygge på lejet grund, så man f.eks. ikke køber grunden ... i dag ejer man jo grundene .. en anden proces var hvordan kan vi industrialisere byggeprocesserne og så var der en proces som også handlede om i loven i almenloven om nogle af de faser man er underlagt .. så man kom op og kunne udbyde større volumener så i stedet for at bygge 30 boliger her og 30 boliger der så slår man dem sammen 2-3-4-500 boliger også for at prøve at påvirke prisen på byggeriet på den her måde og det kræver nogle ændrede tidfrister" (Morten Udsholdt, ejendomschef KAB)

Resultatet af denne proces var udviklingen af Almenbolig+ konceptet, som fik sin endelige godkendelse af velfærdsministeriet i efteråret 2007 (www.mbbi.dk)

Almenbolig+

KAB har med udviklingen af Almenbolig+ skabt et koncept, som skal være med til at sikre at der fremover kan bygges attraktive almene boliger, som kan konkurrere på prisen, og som skal være med til at tiltrække lejere i mellemindkomstgruppen. Almenbolig+ er fokuserede boliger, hvor etablering, drift og udlejning sammentænkes tæt fra starten.

Almenbolig+ består i dag af 11 forskellige afdelinger, og flere afdelinger er under opførelse. Afdelingerne er placeret i København eller i Københavns omegn samt en afdeling i henholdsvis Århus og Køge. Oprindeligt var det tanken at konceptet skulle have en større geografisk spredning, men finanskrisen førte til at udviklingen blev noget anderledes (Statusrapport 2013: 2013). Almenbolig+ bliver på nuværende tidspunkt kun bliver opført i områder, hvor efterspørgslen på boliger generel er høj. Afdelingerne rummer fra 13 til 125 antal boliger, de fleste afdelinger har typisk mellem 65-85 lejemål. Bebyggelsen er tæt-lav med boliger på 85 m² til 125 m² og på mellem 1 og 3 etager. Alle boliger har adgang til have eller stor altan og en del af boligerne har adgang til både have og altan.

"Målgruppen i Almenbolig+ er fortrinsvis familier, som ønsker at bo i en lejebolig i eller omkring de store bycentre, som gerne vil præge deres bolig, og som har lyst til at tage ansvar for bygningsdriften. Men målgruppen er meget bred og der skal være plads til alle grupper i Almenbolig+." (notat 1/8: Statusrapport Almenbolig+ 2013)

Alle boliger er udlejet efter reglerne om fleksibel udlejning. Det betyder at der lægges vægt på tilknytning til lokalområdet (kommunen), tilknytning til arbejdsmarkedet, kendskab til drift af bygninger/håndværksmæssige færdige i forhold til kommende lejere. Der tilstræbes en vis aldersspredning idet der også fordeles en række lejligheder til seniorer, som bortset fra arbejdsmarkedstilknytning, skal leve op til de førnævnte krav. Der er kommunal anvisning til boligerne under den forudsætning at de anviste lever op til reglerne for fleksibel udlejning samt de generelle retningslinjer for anvisning til Almenbolig+ (Statusrapport Almenbolig+ 2013).

Med opførelsen af Almenbolig+ har man brudt med flere af den almene boligsektors fundamentale principper, og man har blandt andet fået dispensation i forhold til anvisning, vedligeholdelse og henlæggelser, drift, indretning af fællesområder etc. Flere af de almene boligselskaber ønskede ikke at opføre boliger af Almenbolig+ konceptet, fordi de bryder med principielle ideologiske overbevisninger. De ser Almenbolig+ som et niche produkt, , som kræver en høj grad af brugerinvolvering og derfor kun henvender sig til en snæver gruppe af ressourcestærke beboere . Dette kan føre til en ekskludering af mindre ressourcestærke beboere, og på sigt vanskeliggøre det for den almene sektor at løse deres sociale forpligtelser. Andre boligselskaber har den opfattelse, at Almenbolig+ kan være med til at styrke den almene sektor og at den almene sektor i princippet skal tilbyde boliger til alle slags mennesker (Evaluerings af almenbolig+ koncept/SBI 2012).

"Det er vigtigt at almindelige mennesker har varierende bo muligheder og det er vigtigt at i en så stor sektor som vores, vi udgør en halv million boliger, at vi også dækker begrebet almindelige mennesker" (Morten Udsholdt, Ejendomschef KAB)

Set fra beboernes synsvinkel, er de væsentligste ting som adskiller Almenbolig+ fra de mere almindelige almene boligforeninger, den udvidede råderet, den digitale kommunikation samt at det er beboerne selv som står for drift, renhold og vedligeholdelse af området. Afdelingerne har ingen ejendomsfunktionær ansat og beboerne skal i fælleskab sørge for alt lige fra at rense tagrender, rydde sne til selv afholde afdelingsmøder. For at holde administrationsomkostningerne nede er en del af de administrative opgaver lagt over til beboerne, og det er således blandt andet deres opgave at indkalde og afholde afdelingsmøder.

Den udvidede råderet betyder at boligen ved den første indflytning fremstår med kun den mest nødtørftige indretning, det vil sige med badeværelse og et lille basis køkken. Boligen består af få rum, og det er så op til den enkelte beboer at opsætte skillevægge, udbygge køkkenet eller man kan vælge at lade boligen have sin oprindelige indretning. Ved en evt. fraflytning vil man kunne få godtgjort en del af sine investeringer.

De første beboere flyttede ind årsskiftet 2011/2012, og i juli 2013 offentliggjorde KAB en statusrapport, som blandt andet viste at fraflytningsprocenten har været meget lav. 75% af de adspurgte fandt niveauet af arbejdsopgaver passende og at et overvældende flertal af beboerne har benyttet sig af den udvidede råderet. Undersøgelsen viste også at det er lykkedes at få fat i gruppen af par med og uden børn, der tilhører mellemlaget, og at 37,5 % af indflytterne kommer fra enten ejer eller andelsboliger, hvilket normalt ikke er en gruppe som vælger at flytte i alment byggeri (Statusrapport Almenbolig+ 2013). Det har desværre ikke været muligt at fremskaffe tal fra de andre boligselskaber, men der er ingen indikationer på at deres afdelinger skulle komme frem til et væsentlige andre resultater.

Stedets paradokser og muligheder

Den lave fraflytningsprocent, den generelle tilfredshed med konceptet samt de meget lange ventelister (www.kab-bolig.dk), kunne tyde på man med Almenbolig+ har fået udviklet et succesfuldt koncept og skabt et sted, hvor folk er glade for at bo. Så hvad er det som er årsagen til at Almenbolig+ konceptet er blevet sådan en succes? Der er ingen tvivl om, at netop den særlige beboergruppe og den generelle situation på boligmarkedet er en del af forklaringen, men statusrapporten viser at andre ny opførte boligområder med lignende beboersammensætning (veluddannede og mellem/høj indkomst etc.) oplever en høj fraflytning (Statusrapport Almenbolig+ juli 2013 KAB), så det kan ikke være hele forklaringen.

Undersøgelser af danskernes boligpræferencer viser at danskernes foretrukne familiebolig er en ejerbolig i et enfamiliehus, og hovedparten af de danske børnefamilier bor da også i eget hus (Kristen og Skifter Andersen 2009). Overfor dette står Almenbolig+ som på mange måder repræsenterer det modsatte: en almen leje bolig beliggende i et byområde. Her er altså tale om et sted, som repræsenterer det modsatte af, hvad majoriteten af børnefamilier i Danmark drømmer om og bor i, men som alligevel formår at tiltrække selvsamme gruppe.

Samme undersøgelse viste at den primære årsag til at folk vælger at bo i en ejerbolig, er ønsket om at kunne disponere frit over sin bolig og selv at kunne reparere og vedligeholde hus og have (Kristensen og Skifter Andersen 2009), noget som netop beboerne i Almenbolig+ havde mulighed for via den udvidede råderet.

En vigtigt forudsætning for at holde udgifterne nede i Almenbolig+ er at beboerne selv står for driften, og KAB's evaluering konkluderede at denne arbejdsindsats snarere er en kvalitet end en belastning, dog uden at konkretisere det nærmere (Statusrapport Almenbolig+ 2013:4).

I forbindelse med boligsociale indsatser arbejdes der i dag aktivt med at få inddraget områdernes beboere, da nøglen til succes ofte ligger i at få bragt deres potentialer og ressourcer i spil.

“En ressourcebaseret tilgang tager sit afsæt i et givent områdes menneskelige og institutionelle ressourcer, som løbende bringes i samspil og understøttes, når boligsociale projekter sættes i søen. På kort sigt kan ressourcenede metoder give boligsociale projekter større gennemslagskraft gennem den tætte kontakt til boligområdets målgrupper. Målet på længere sigt er, at beboere og foreningerne selv er i stand til at tage vare på udviklingen af områderne” (

Beboerne som motor i udviklingen 2011:2)

Det er tilsyneladende lykkedes at få beboernes ressourcer i spil i Almenbolig+, men hvordan har beboerne helt konkret grebet opgaven an og hvilken betydning har det for stedets mere almindelige naboskab, at man udfører en række opgaver i fællesskab. Var det lykkedes at inddrage samtlige beboere og hvordan taklede man eventuelle uoverenstemmelser?

I marts 2014 udgav Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter en rapport "Fællesskaber i forandring", hvis formål var at undersøge hvordan vi bibeholder, udvikler og styrker den danske tradition for fokus på fællesskabet i udviklingen af vores byer (Tænk tanken byen 2025 2014:6). I rapporten peges der på at det opdelte boligmarked er en barriere for byens sammenhængskraft, og at der bør arbejdes på at udvikle nye alternative ejerformer, som kan være med til at opbløde det opdelte boligmarked. Her fremhæves Almenbolig+ konceptet, da det jo netop udfordrer de gængse ejerformer og understøtter fællesskabstanken (Tænk tank i byen 2025 2014)

Forskning tyder på, at den enkeltes boligpræferencer er meget præget af, hvilke boliger man tidligere har boet i. Der er således en tendens til, at folk i høj grad bor i samme boligform, som de er opvokset i, og den bolig man bosætter sig i i familiens etableringsfase har stor betydning for det senere forløb" (Kristensen og Skifter Andersen 2009). Da netop 37,5 af de indflyttede i Almenbolig+ kom fra en ejer eller andelsbolig, kunne det tyde på at man med Almenbolig+ konceptet havde formået at bryde med de traditionelle bosætningsmønstre. Men hvad betyder det for et boligområde at beboersammensætning har forskellig ejermæssig baggrund, og er det med til at styrke eller udfordre de enkelte afdelinger?

Københavns Kommune fremhæver Almenbolig+ som en boligtype, hvor det er let at leve et sundt og aktivt liv, og som sammen med andre ny opførte almene boliger, skal være med til at sikre blandede boligområder, som er en forudsætning for at København ikke mister sin sammenhængskraft (Københavns Kommune kommuneplan 2011). Havde man med Almenbolig+ skabt en række ressourcestærke boligafdelinger, som kan være med til at give en trængt område et løft og modarbejde den stigende segregering?

Elective belonging er en teori udviklet på baggrund af en undersøgelse af en lang række tilflyttere til Manchester. Undersøgelsen viste at tilflytternes stedstilknytning ikke handlede om sociale relationer eller historisk tilknytning, men at det afgørende var at personen selv havde valgt stedet og kunne knytte sin egen historie til stedets æstetik og værdier. Da det mere er stedets symbolske værdi som er afgørende for stedstilknytningen end kvarterets indbyggere, betyder at man ikke involverer sig i lokalområdet. (Savage, Bagnall og Longhurst 2005). Var Almenbolig+ blot en eksklusiv gruppe af ressourcestærke beboere, som havde deres eget lukkede fællesskab og som ville flytte videre, når noget nyt og mere spændende dukkede op?

Jo mere jeg læste om Almenbolig+ jo mere nysgerrig blev på, hvad det var for et sted. Var det virkelig lykkedes at skrue et koncept sammen, som tilsyneladende fremstår ualmindeligt vellykket eller forholder det sig anderledes ude i afdelingerne. Hvordan er hverdagen sådan et sted, hvad syntes beboerne om at bo der og hvilken betydning tillægger de stedet?

Da der ikke findes nogen kvalitative undersøgelser af Almenbolig+, valgte jeg at afholde et pilot fokusgruppeinterview. Mange temaer blev vendt, men tre ting skilte sig ud; hverdagslivet, fællesskabet og den stærke tilknytning beboerne følte til stedet. Samtidig blev stedet i sig selv fremhævet som noget særligt og som værende helt essentielt for konceptets succes – at det var *stedet* som var med til skabe betingelserne for det gode hverdagsliv og fællesskab.

Ideen om at man kan planlægge sig til det gode liv kan på mange områder føres tilbage til Le Corbusier og hans tanker om det moderne hjem som en bo-maskine, og at man med udgangspunkt i den fysiske indretning, kan skabe de perfekte rammer for det moderne liv. Selv om Le Corbusier arkitektoniske design blev forkastet i takt med at problemerne voksede i de store monofunktionelle boligområder, lever tanken om at man kan designe sig til det gode liv i bedste velgående. Hensigten er den samme, blot har idealerne ændret sig og f.eks. er Sluseholmen et godt eksempel på et gennemdesignet boligområde, hvor hensigten er at skabe et sted hvor "det gode liv".

Netop fordi beboerne selv tillægger selve *stedet* en særlig betydning, kunne det være interessant at undersøge hvordan stedet påvirker det som foregår på stedet – ikke kun for at blive klogere på selve stedet, men også for at blive klogere på, hvordan vi skaber gode steder at bo.

Problemformuleringen lyder som følgende:

Hvordan former stedet hverdagsliv, fællesskab og stedstilknytning i Almenbolig+?

Uddybning af problemformuleringen, begrebsafklaring og afgrænsning

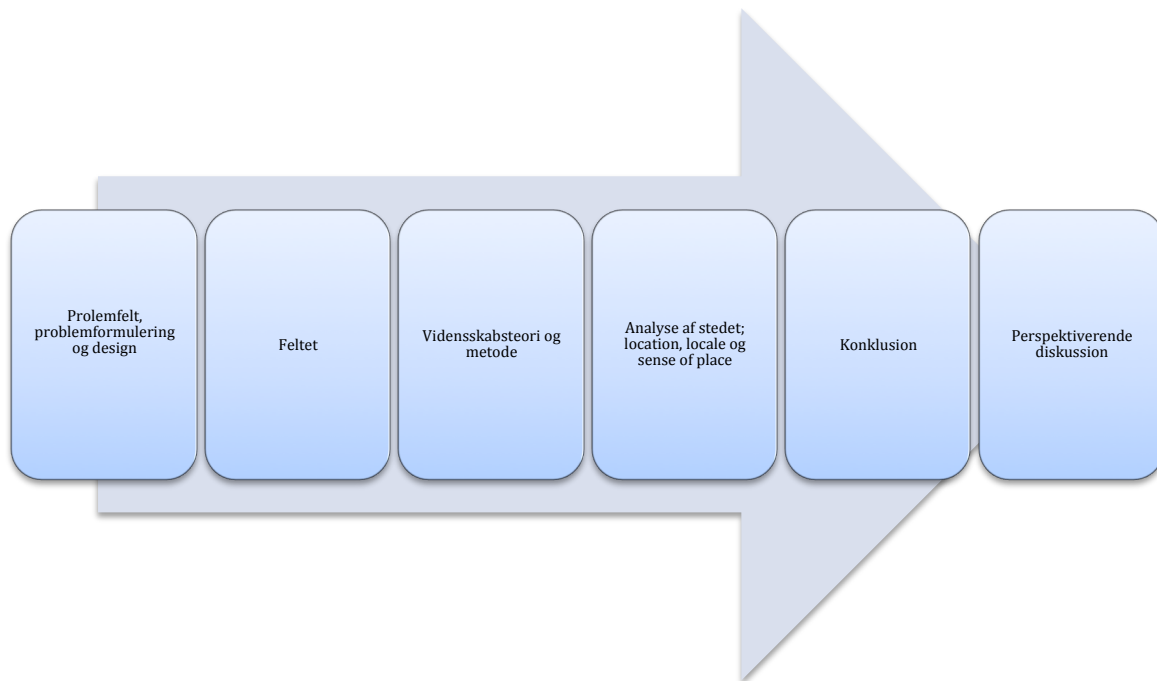
Omdrejningspunktet for dette speciale er et sted, og derfor vil analysen også tage sit udgangspunkt i og være bygget op omkring en analyse af stedet. Min indgangsvinkel til specialet har været beboernes erfaringer med at bo Almenbolig+ og det er således deres oplevelser med, hvordan stedet former hverdagsliv, fællesskab og stedstilknytning som danner grund for analysen.

I forlængelse af den indledende empiriindsamling har jeg valgt tre temaer; hverdagsliv, fællesskab og stedstilknytning, som skal være hovedtemaerne i analysen, og min forståelse og brug af disse begreber vil blive repræsenteret i de afsnit, hvor de er relevante.

Som nævnt i problemfeltet er der en lang række ting, hvor Almenbolig+ adskiller sig fra den almindelige almene sektor blandt andet byggeprocessen, byggeteknisk, administrativ og lovgivningsmæssigt. Områder som hver især indeholder materiale og problemstillinger til adskillige specialer. Det har dog ikke været specialets formål at give en tilbundsående

beskrivelse af, hvad Almenbolig er+ og disse områder vil kun blive berørt i det omfang at det hjælper med at forstå beboernes udsagn.

Projektdesign



Feltet

Den almene sektor

Hensigten med dette kapitel er ikke en detaljeret gennemgang af den almene sektor, men skabe en bedre forståelse for baggrunden for Almenbolig+ og de måder hvorved konceptet adskiller på fra den almindelige almene sektor.

20 % af den danske boligmasse består af almene boliger, og den almene boligsektor spiller en i dag en væsentlig rolle på det danske boligmarkedet. Den almene sektor består af ca. 700

almene boligorganisationer, som tilsammen har mere end halv million boliger, som er fordelt på 8000 afdelinger (Andersen og Fridberg 2006).

Største delen (73 %) af boligerne i den almene sektor er etageboliger, og boligmassen er generelt domineret af relativ små boliger, og kun hver fjerde bolig er på mere end 90 m². (Andersen og Fridberg 2006). Karakteristisk for den almene sektor er af dens boliger er relativt nye, kun 2 % er opført før 1940 og 56% er opført efter 1970 (Andersen og Fridberg 2006).

En stor del af de almene boliger ligger i Hovedstadsområdet (36%) og i Danmarks tre største provinsbyer (17%). I Hovedstadsområdet er det især i kommunerne uden for Københavns Kommune, at de almene boliger udgør en stor del af boligmassen (32%) men med stor spredning fra 65,5 % i Brøndby Kommune til 3,4% i Gentofte Kommune (tal er fra 2005) (www.statistikbanken.dk). En tidligere undersøgelse viste en betydelig korrelation mellem kommunernes politiske sammensætning og andelen af almene boliger i den enkelte kommune, og anvendelsen af almene boliger i boligforsyningen i kommunerne har – ikke mindst i 1960 og 70'erne været en politisk beslutning (Andersen og Fridberg 2006). Med andre ord er det de socialdemokratisk dominerede kommuner vest og sydvest for København, som i dag huser langt de fleste almene boliger i hovedstadsområdet.

De almene boliger er ejet af de almene boligorganisationer, som er en slag non-profit organisationer, som administrerer boligerne. Huslejen er omkostningsbestemt, hvilket betyder at de enkelte afdelinger udgør en selvstændig økonomisk enhed (Andersen og Fridberg 2006) Aftaler om nybyggeri indgås mellem kommuner, entreprenørvirksomheder og de almene organisationer, hvor sidstnævnte ansøger kommunen om tilladelse til at opføre almene boliger. Kommunen skal betale grundkapitalindskud (7%), men kan så stille krav til boligstørrelse, huslejeniveau etc. (Andersen og Fridberg 2006)

Beboerdemokratiet i den almene sektor, betyder at det er beboerne, som har beslutningskompetencen med, hvad der skal ske i deres afdelingen. Beboerdemokratiet fungerer som et repræsentativt demokrati, hvor det enkelte medlem har mulighed for at få indflydelse på blandt andet aktiviteter, nyanskaffelser og renovering af området. Da huslejen er omkostningsbestemt er beboerne – via deres beslutninger på afdelingsmødet – med til at få indflydelse på, hvad huslejen skal være i deres afdeling. Mange aktiviteter og udvalg drives af frivillige og deltagelsen af frivillige er ofte et pejlemærke for, hvordan den enkelte afdeling fungerer. En del afdelinger er grundet beboersammensætningen udfordret, og oplever problemer med at rekruttere beboere til f.eks. afdelingsmøder, udvalg og sociale arrangementer.

For at komme i betragtning til et lejemål skal man være skrevet på en venteliste, og boliger fordeles efter dem som har længst anciennitet. Kommunerne har anvisningsret til en vist procentdel af lejemålene typisk mellem 25 og 33 %. Anvisningsretten har betydet at visse afdelinger i dag har en meget høj andel af mindre ressourcestærke beboere som typisk står uden for arbejdsmarkedet og har mange sociale vanskeligheder (Andersen og Fridberg 2006). Med reglerne om fleksibeludlejning kan kommunen og de enkelte boligorganisationer indgå

aftale om at udlejning af boliger kan ske på særlige vilkår, hvilket betyder at boliger i særligt belastede områder fortrinsvist udlejes til tilflyttere med f.eks. fast arbejde. Formålet med reglerne om fleksibel udlejning er at give kommunerne et værktøj, så de kan fremme en mere positiv udvikling i særligt belastede områder (Andersen og Fridberg 2006).

Selv om der er store forskelle i mellem de enkelte afdelinger, er den almene boligsektor i dag kendetegnet ved at den i høj grad rummer beboere som har en indkomst under gennemsnittet, hvorimod beskæftigede med en høj indkomst sjældent bor i den almene sektor. I den almene sektor bor også en stor andel, som er enlige ligesom der findes en høj forekomst af beboere af anden etnisk herkomst. Omvendt er der relativt få børnefamilier og par, som bor alment. (Andersen og Fridberg 2006).

I den første lov om almene boliger fra 1933 boliger står der således at foreningerne skal være non-profit og tilbyde boliger til lavindkomst grupper i samfundet. (Andersen og Fridberg 2006) Efter anden verdens krig var boligen en af hjørnestene i udbygningen af velfærdsstaten og her skulle den almene boligsektor være med til at sikre gode boliger til hele befolkningen. I 1960 og 70'erne bliver den almene sektor udbygget med mere end 10 000 boliger om året, de fleste er familieboliger, som ligger i store bebyggelser omkring byerne. (Vestergaard 2007) Men udviklingen på boligmarkedet var ikke gunstig for den almene sektor, da den samfundsøkonomiske udvikling gjorde det rentabelt for størstedelen af arbejder og middelklassen at bo i en ejerbolig fremfor en lejet bolig. At den samme gruppe syntes at have en præference for enfamiliehuse og boliger med have – noget de almennyttige boliger sjældent kunne tilbyde, øgede blot fraflytningen. Den almene sektor oplevede udlejningsproblemer ikke mindst med de nybyggede familieboliger, og de mange tomme lejemål blev – via anvisningsretten – i stedet fyldt op med mindre ressourcestærke familier, hvor huslejen ofte blev delvist finansieret af kommunale tilskud. Der blev efterfølgende indført ny lovgivning som blandt medførte at der stort set ikke kunne bygges flere store familieboliger og samtidig blev nybyggeriet fremover domineret af tæt-lav byggeri (Andersen og Fridberg 2006)

Undersøgelser viser at de fleste beboere generelt er glade for at bo i den almene sektor. Hvorvidt beboernes føler tilfredse hænger i høj grad sammen med om de føler sig trygge. En kilde til utryghed er konflikter mellem beboere, som ofte hænger sammen med at der er forskellige opfattelser af normer og værdier (Andersen og Fridberg 2006).

Videnskabsteori og metode

Videnskabsteori

Dette afsnit redegøres for specialets videnskabsteoretiske position samt de metodiske overvejelser og metodikker, som har ligge til grund for analysen.

Metode og metodevalg vil i høj grad afhænge af problemstillingen og de dertil hørende forskningsspørgsmål. Dette speciale handler om et sted – og forholdet mellem stedet og de mennesker som bor der. Hensigten har mere været et ønske om at forstå, hvad det er som foregår på stedet, fremfor hvad det er, der har produceret stedet eller hvordan stedet forholder sig i forhold til andre steder. Med dette udgangspunkt har interessen især samlet sig om det hverdagsliv, som udspiller sig på stedet og hvilke praksisser, som knytter sig dertil.

Mit udgangspunkt har været at se sted som en meningsfuld location. Mennesker er ikke bare på steder, de forholder sig til steder. Relationen mellem mennesker og steder er fyldt med oplevelser, erfaring og følelser, som er med til at give stedet mening.

For at forstå hvad Almenbolig+ er for et sted, har jeg taget udgangspunkt i dem, som bor på stedet og det er derfor beboernes erfaringer og oplevelser med stedet, som er det centrale i specialet. Det er i beboernes livsverden – deres erfaringer og oplevelser - jeg finder mening til min analyse af stedet.

Jeg har været inspireret af tanken om at ingen er mere ekspert på, hvordan det er at bo i Almenbolig+ end beboerne selv, og det har været en vigtigt præmis for mig, at have en åben tilgang til feltet, og ikke presse nogle på forhånd valgte teorier ned over empirien. Jeg har derfor valgt at lade empirien være styrende for specialets retning. Dermed bliver det beboernes umiddelbare oplevelser og erfaringer, uden at være formidlet gennem fortolkning eller konstruktion, som ligger til grund for mine valg af teorier.

Selv om det er beboernes livsverden som er specialet omdrejningspunkt, er jeg dog af den overbevisning, at beboernes udtalelser først giver god mening, når de ses i den kontekst de er udtalt i. Videnskabsteoretisk betyder det at specialet overvejende har en fænomenologisk tilgang, men kombineret med en vis form for konstruktivisme.

Begge videnskabsteoretiske retninger bygger på samme antagelse om, at der ikke findes nogen "sand" virkelighed, og at den "virkelige verden" er den, som erfares eller konstrueres. Modsæt fænomenologerne, vil konstruktivismen dog anfægte at det er muligt at tilsidesætte sin forforståelse, da mennesket altid er situeret og ikke kan sætte sig udover den verden, de er dannet af. Dette speciale placerer sig et sted i mellem de to tilgange, da jeg er af den overbevisning at det hverken er helt muligt eller ønskværdigt helt at se bort fra sine forforståelse når der laves videnskabelig forskning, f.eks. vil udformningen af spørgeskema uden der trækkes på faglig forforståelse, let komme til at indeholde alt for mange uvedkommende spørgsmål. Til gengæld mener jeg at det er vigtigt, ikke mindst når man bevæger et ukendt felt, at man som forsker forsøger at sætte sin forforståelse til side forstået på den måde, at man kan møde feltet med et åbent sind og give plads til at empirien kan folde sig ud.

Det fænomenologiske afsæt

Specialets udgangspunkt er at ønske om gå bag om en kvantitativ undersøgelse, som viste tilfredshed og lav fraflytning blandt beboerne i Almenbolig+ og undersøge, hvordan det er at bo sådan et sted. For mig er det mest interessante ikke, at så og så mange procent vælger at blive boende, men hvad det er som er årsagerne til at de vælger at blive boende. Det har

aldrig været speciales hensigt at producere objektive målbar viden om hvad Almenbolig+ er, da det alene ikke siger meget om , hvad et sted er. Drivkraften i specialet er ønsket om at forstå hvad Almenbolig+ er for et sted. Min interesse ligger hos dem som bor i Almenbolig+ og deres erfaringer, forståelser og livsverden – hvordan de oplever stedet. Dermed har specialet et indefra fokus, hvor den enkelte persons erfaring står i centrum. Med dette udgangspunkt har det været naturligt at specialets videnskabsteoretiske afsæt er fænomenologisk.

I therefore define phenomenology as the exploration and description of phenomena, where phenomena refer to things or experiences as human beings experience them. Any object, event, situation or experience that a person can see, hear, touch, smell, taste, feel, intuit, know, understand, or live through is a legitimate topic for phenomenological investigation. There can be a phenomenology of light, of color, of architecture, of landscape, of place, of home, of travel, of seeing, of learning, of blindness, of jealousy, of change, of relationship, of friendship, of power, of economy, of sociability, and so forth. All of these things are phenomena because human beings can experience, encounter, or live through them in some way” (Seamon 2002:2)

Fænomenologien står i opposition til positivismen og dens tro på at menneskelivet er determineret af objektive og upersonlige love og strukturer. Husserls regnes af mange som fænomenologiens fader og hans fænomenologi var en skarp kritik af positivismen og et opgør med ideen om, at det er videnskabens opgave at producere objektiv viden om mennesket og det sociale, og hvor individet er determineret strukturerne og er helt afkoblet fra følelser og erfaringer (Juul og Pedersen 2012).

Et opgør som på mange måder minder om det som human geograferne foretager mange år senere. De er inspireret af fænomenologien og pointerer at geografi er mere end blot koordinater og lokaliteter, og ønsker at undersøge, hvad et steder er, bør udgangspunktet være menneskets erfaring med steder og rum. Hermed kommer subjektets oplevelser i centrum.

Fænomenologien bryder med den ontologiske forestilling om, at der findes en virkelig verden ”derude”. Virkeligheden er det som viser sig for erfaringen og der findes ingen sand verden, som eksisterer uafhængigt af menneskets subjektive og intersubjektive erfaringsverden (Juul og Pedersen 2012). Sociale fænomener kan ikke studeres som ting eller sociale fakta, men erkendelsen af mennesker og samfund bør i stedet være forankret i livet – det vil sige i de fænomener, som optræder i menneskets livsverden.

I fænomenologien er den virkelige verden, den verden som fremtræder for os, og der findes derfor ikke en sand eller virkelig verden nedenunder eller bagved menneskers subjektive oplevelsesverden. Al erkendelse må derfor have sit udgangspunkt i indsigt i menneskers erfaringsverden (første persons perspektivet), da den eneste viden vi kan være sikre på er menneskets subjektive erfaringer. Dermed bliver fænomenologien også et opgør med tanken om at adskille objektivitet og subjektivitet for at opnå sand viden.

”Det er centralt for fænomenologien at forstå fænomenerne på grundlag af undersøgelsessubjekternes perspektiv, og at beskrive omverdenen, som den opfattes af dem” (Thagaard 2004:38)

Hvis man med et fænomenologisk udgangspunkt ønsker at undersøge hvad et sted er og hvordan det er at bo sådan sted, så må man tage udgangspunkt i de involveredes parters subjektive erfaringer og oplevelser med stedet.

Dette speciale har ingen intention om at fortælle den objektive sandhed om, hvad Almenboligbolig+ er for et sted, da en sådan sandhed ikke findes. Derimod ønsker jeg at studere et fænomen – Almenbolig+ - ved at tage udgangspunkt i menneskers - beboerne i Almenbolig+ - subjektive erfaringsverden.

For at få indblik i de subjektive erfaringer, må man som forsker gå til sagen selv ("første persons" perspektivet). For at kunne afdække subjekternes erfaring, er det nødvendigt som forsker at sætte sine fordomme og forud givende forestillinger til side. Hermed skabes et "univers af fordomsfrihed" også kaldet epoche (Juul og Pedersen 2012). I dag vil de fleste fænomenologer sætte spørgsmålstegn ved om det er muligt at "gå til sagen" uden nogen form for forforståelse, eller hvorvidt det overhovedet er hensigtsmæssigt at sætte alle eksisterende teorier i parentes når man skal arbejde videnskabeligt. Men med et fænomenologisk udgangspunkt bør man være bevidst om sin forforståelse, forsøge at sætte den til side og i stedet fokusere på at være åben og lyttende overfor det empiriske.

I forbindelse med dette speciale har jeg forsøgt at gå "til sagen" med en åben indstilling og sætte mig selv og min forforståelse i baggrunden, og i stedet har ladet empirien tag styringen. Jeg har naturligvis medbragt min faglige forforståelse i forbindelse med udarbejdelsen af mit spørgeguide, men har stillet mange åbne spørgsmål og har givet plads til at beboerne, selv har kunne byde ind med, hvad de har anset som værende relevant i forhold til deres erfaringer med at bo i Almenbolig+.

At "gå til sagen" med åben indstilling har også betydet at jeg ikke på forhånd havde lagt mig fast på en bestemt teori, som skulle være med til at forklare eller forstå hvad Almenbolig+ er. Det har været tanken at empirien – subjekternes erfaring – er vigtigere for specialets retning end forskerens perspektiv og interesse. En sådan tilgang udelukker naturligvis ikke inddragelse af teori senere i projektet, men valg af teori vil tage sit udgangspunkt i empirien.

Da undersøgelsesfeltet er beboernes oplevelser og erfaring er det nødvendigt med en metode som kan indfange denne type af viden. For at få adgang til denne type af viden, vil specialet benytte sig af den kvalitative tilgang.

En central opgave for en fænomenologisk forsker er at indsamle beskrivelser af fænomenet. I dette speciale har beskrivelserne været interviews med beboerne i Almenbolig+, hvor de har fortalt om deres umiddelbare erfaring med at bo i Almenbolig+. "Ud fra et fænomenologisk perspektiv er forskeren interesseret i at få kortlagt og beskrevet mønstre og variationer i detaljer. Fokus er på hvad aktørerne i konteksten gør, og hvordan de fortolker og erfarer det, de selv og andre i konteksten gør" (Juul og Pedersen 2012:99)

Alfred Schutz har videre udviklet livsverden begrebet, som han definerer som hverdagslivets begivenheder, institutioner og socialt accepterede konventioner (Juul og Pedersen 2012:82). I livsverdenen sker "den naturlige indstilling": Det betyder, at hverdags mennesket i livsverdenen ikke primært orienterer sig på grundlag af abstrakte teorier men på grundlag af "common sense-viden", som det udvikler i det praktiske liv med andre" (Juul og Pedersen 2012:83). Denne common sense-viden er institutionaliseret og er med til at mennesker kan agere og skabe mening i den verden de bevæger sig i, uden hele tiden at skulle forholde sig reflektivt til det de gør. I følge Schutz er det netop livsverdenen med dens common sense-viden og sociale samhandel, som bør være hovedgenstand for sociologiens undersøgelser (Juul og Pedersen 2012)

Empirien i dette speciale er helt overvejende interviews med beboere i Almenbolig+ og det er igennem disse interview, at jeg har fået adgang til deres livsverden. Temaerne i disse interview har blandt andet kredset om hvordan naboskabet fungerer, hvordan de udfører det praktiske arbejde i fællesskabet, hvordan fællesarealerne mellem husene bruges etc. Interviewspørgsmålene har i høj grad haft fokus de hverdagslige praksisser for at få indblik i beboernes sociale samhandel og common sense viden, som jo netop ifølge Schutz bør være hovedgenstand for sociologiens undersøgelser.

Disse beskrivelser, subjekternes erfaringer fra livsverdenen, er ikke undersøgelsens slutprodukt, men bruges som udgangspunkt for forskerens arbejde med at komme tættere på fænomenets kerne.

“Rather, the aim is to use these descriptions as a groundstone from which to discover underlying commonalities that mark the essential core of the phenomenon. In other words, the phenomenologist pays attention to specific instances of the phenomenon with the hope that these instances, in time, will point toward more general qualities and characteristics that accurately describe the essential nature of the phenomenon as it has presence and meaning in the concrete lives and experiences of human beings” (Seamon 2002:2)

Det er således forskerens rolle – på baggrund af beskrivelserne – at finde frem til fænomenets essens og derefter afdække de underliggende strukturer og mønstre som er mere alment gældende.” Formålet med fænomenologiske undersøgelser er imidlertid at overskride ”første persons” – perspektivet og udvikle ”anden ordens” begreber eller ”idealtyper”, der overskrider den forhåndenværende viden, men ikke desto mindre kan føres tilbage hertil” (Juil og Pedersen 2012:87)

Når jeg på baggrund af mine interviews skriver om det digitale naboskab eller gemeinschaft, er det en begrebslig konstruktion og ikke en vending, som beboerne selv bruger. Dette ”anden ordens”- begreb er ikke taget ud af den blå luft, men har sin oprindelse i beboernes fortælling. Dermed er begreberne forankret i både ”første- persons” – perspektivet, men overskrider samtidig dette perspektiv og søger dermed at indfange analytisk, hvad der karakteriserer de miljøer eller fænomener som er genstand for min undersøgelse. I modsætning til naturvidenskaben er denne kobling mellem empiri og teori afgørende i følge Schutz, når vi studerer mennesker og sociale fænomener. ”I samfundsvidenskaben ”ønsker vi at forstå sociale fænomener, og vi kan ikke forstå dem løsrevet fra deres plads i systemet af menneskelige motiver, menneskelige midler og mål, menneskelig planlægning – kort sagt inden for kategorierne af menneskelig handlen” (Juil og Pedersen 2012:89)

En almindelig kritik af den fænomenologiske tilgang er at den er for mikro orienteret og ikke bidrager til forståelsen af de mere overordnede strukturer i samfundet. Kritikken kan føres tilbage til diskussionen om, hvad det er som er bestemmende for menneskets ageren? Er det strukturerne som er determinerende for menneskets adfærd eller vil der altid være et handlerum, hvor aktørerne frit kan håndtere deres betingelser. Det er de færreste fænomenologer som helt vil udelukke de strukturelle magtformer, hvilket også gælder undertegnede og hvilket også er årsagen til at der i specialet bliver inddraget andre teoretikere end fænomenologer. Det fænomenologiske afsæt er dog afgørende for specialets perspektiv og afsæt, som har fokus på aktørernes position fremfor strukturerne indflydelse.

At den enkeltes subjektive erfaring er centrum er ikke ensbetydende med at fænomenologien ikke har noget at tilbyde samfundsvidenskaben, selv om denne i høj grad beskæftiger sig med kollektiv erfaringsdannelse og socialitet. Husserl understreger at subjektets erfaring ikke er noget som det enkelte mennesket realiserer på egen hånd, men er noget der skabes socialt, det vil sige gennem interaktion med andre mennesker (Juul og Pedersen 2012). De er erfaringer en beboer har med at tage ansvar for driften i Almenbolig+ er dannet på baggrund af de erfaringer vedkommende har sammen med beboere med det at tage ansvar for driften i fællesskab, og med de normer og forventninger der formidles af boligselskabet. Selv om subjektets erfaringer er udviklet i relation med de andre beboere, er kun den beboer som har lige netop de erfaringer.

"Erkendelsen af mennesket og samfund må være forankret i livet, det vil sige i de fænomener, der optræder i menneskers livsverden" (Juul og Pedersen 2012:403). Med andre ord er det muligt med et fænomenologisk videnskabsteoretisk position at sige noget generelt om samfundet og dermed bevæge sig udover mikroniveauet, om end udgangspunktet vil altid være mikroniveauet; subjektets erfaring.

Metodiske overvejelser.

Abduktiv tilgang

En klassik diskussion i metodologien går på om man skal starte sin analyse i det empiriske eller teoretiske (Olsen 2003:151). Skal man have en induktiv tilgang, hvor man på baggrund af sin empiri/data (verden), generaliserer sig frem til kategorier, typologier eller lovmæssigheder eller skal man arbejde deduktivt, hvor man med udgangspunkt i en teori og derfra udlede empiriske lovmæssigheder (Olsen 2003). En position mellem induktion og deduktion, er abduktion, hvor der er et dialektisk forhold mellem teori og empiri.

Udgangspunktet i dette speciale har været et forholdsvist ukendt genstandsfelt, som ønskes belyst ved hjælp af kvalitative interviews. På baggrund af min faglige viden og et pilot interview, blev der udarbejdet et spørgeguide og der blev efterfølgende afholdt et fokusgruppeinterview.

Dette interviewet blev transskriberet og nye temaer blev valgt ud. Majoriteten af disse temaer, var nogle som de interviewede fremhævede som værende de vigtigste i forhold til det at bo i Almenbolig+. På baggrund af det empiriske materiale fra fokusgruppeinterviewet og faglig viden blev et nyt spørgeguide udarbejdet og nye interviews afholdt. Data fra disse interview er blevet analyseret med teorier, som løbende er blev valgt i takt med at analysen skred frem. Der har igennem hele specialet været en vekslen mellem teori og empiri, hvormed specialet har en abduktiv tilgang. (De to spørgeguides kan ses som bilag og bilag)

Den kvalitative tilgang.

Med fænomenologi som videnskabsteoretisk ståsted, har den kvalitative metode været et naturligt valg.

Den kvalitative forskning benytter sig af et bredt spektrum af indsamlingsmetoder, herunder interview, observationer og analyser af film og fotooptagelser. Observationer er særligt brugbare til at skaffe information om personers adfærd og hvordan de forholder sig indbyrdes til hinanden, hvorimod interviewundersøgelser især er velegnede til at få indblik i personers oplevelser, synspunkter og selvforståelser (Thagaard: 2004). Specialets empiri har hovedsagligt bestået af interview med beboere i Almenbolig+, da ønsket har været at få adgang til subjekternes livsverden.

Interview

"Et semistruktureret livsverdensinterview forsøger at forstå temaer fra den daglige livsverden ud fra interviewpersonernes egne perspektiver. Denne form for interview søger at indhente beskrivelser af interviewpersonens livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener. Det nærmer sig en hverdagssamtale, men har som et professionelt interview et formål og indebærer en særlig teknik; det er semistruktureret – det er hverken en åben hverdagssamtale eller et lukket spørgeskema. Det udføres i overensstemmelse med en interviewguide, der fokuserer på bestemte emner, og som rummer forslag til spørgsmål" (Kvale 2009:45)

I forbindelse med udarbejdelsen af specialets interviewguides og de efterfølgende interviews, har jeg forsøgt at lægge mig op ad ovenstående, som er det Kvale beskriver som *"Kvalitativt forskningsinterview ud fra et fænomenologisk inspireret perspektiv"* (Kvale 2009:45). Formålet med min interviews har været at indhente beskrivelser af subjekternes livsverden, som så efterfølgende er blevet transskriberet og fortolket.

Interviews med beboerne er foregået i deres hjem, både for at øge trygheden hos den interviewede og fordi det er med til at understrege at interviewet handler om dem, deres bolig og livsverden. Fokusgrupperne er blevet afholdt hjemme hos en af deltagerne, men jeg er mødt op lidt før, og har medbragt mad og drikke for nemmere at kunne påtage mig en form for værtsrolle.

Alle interviews er startet med en kort introduktion af mig selv og specialets indhold og interviewet er blevet afsluttet med en mulighed for at kontakte undertegnede, hvis vedkommende havde mere på hjertet. Et tilbud, som ingen dog har benyttet sig af.

Udarbejdelse af interviewguide

Almenbolig+ er en ny type bolig og der findes på nuværende tidspunkt intet kvalitativt materiale, som jeg kunne bruge som research for specialets undersøgelse. Feltet var ikke bare ukendt for undertegnede, men også i forskningsmæssig forstand.

For at blive klogere på genstandsfeltet, startede jeg med at lave et interview med Morten Udsholt, som har deltaget i både udvikling og facilitering af Almenbolig+ konceptet. Dette interview udgjorde sammen med min teoretiske forforståelse om blandt andet hverdagsliv og sted, den faglige ballast for designet af spørgeskemaet.

"Fænomenologiske undersøgelser lægger op til at stille forskningsspørgsmål af typen "hvad" eller "hvordan" snarere end "hvorfor", i hvert fald i dataindsamlingsfasen, hvor det drejer sig om at få så ufortolkede beskrivelser af aktørernes livsverden frem som muligt som råstof for

forskerens arbejde" (Juul og Pedersen 2012:99). Jeg har i min spørgeguide overvejende stillet "hvordan" og "hvad" spørgsmål for at undgå interviewpersonernes abstraktioner og i stedet få informationer om beboernes umiddelbare erfaring og oplevelser.

Specialets første interview var et fokusgruppe interview med 5 deltagere fra den samme afdeling. Dette interview fungerede som en form for pilot interview for at undersøge om de udvalgte temaer havde relevans og om der evt. var temaer, som beboerne mente var vigtige, men som jeg ikke selv havde tænkt på. Dette interview startede med en øvelse, hvor beboerne sammen skulle rangordne forskellige ting, f.eks. lav husleje, boligtypen, fællesskabet etc., i forhold til hvad der var vigtigt i forhold til boligglæde. Det primære formål med denne øvelse var at få gang i samtalen på en uformel måde.

Spørgeguiden var tematisk opdelt med mange åbne spørgsmål, for at få så mange forskellige erfaringer og oplevelser med. Alle spørgeguider har haft konkrete spørgsmål knyttet til hvert emne, men det er ikke altid at jeg har benyttet det konkrete spørgsmål. Til gengæld er alle temaerne i interviewguiden blevet berørt, men ofte i en forskellig rækkefølge, da jeg har ønsket at følge informantens fortælling. Sidstnævnte metode er ofte velegnet hvis man ønsker at informanten skal have mulighed for selv at bringe temaer på banen.

Efterfølgende blev det første fokusgruppe interview transskriberet og kategoriseret i forskellige temaer som f.eks. det praktiske fællesskab, kommunikation, ejerskabsfølelse etc. Et nyt spørgeskema blev udarbejdet, hvor de temaer som beboerne selv fremhævede som værende de væsentligste blev valgt ud og fik en mere fremtrædende plads i den næste spørgeguide. Dermed har spørgeguiden og den efterfølgende indsamlede data, været præget af de erfaringer som beboernes fra det første fokusgruppe har haft. Dermed kan det ikke udelukkes at specialet kunne have taget en anden retning, hvis den første fokusgruppe havde haft andre deltagere eller været afholdt i en anden afdeling. Ingen af de som efterfølgende er blevet interviewet har dog givet udtryk for at de fandt temaerne eller spørgsmålene irrelevante eller bragt nye ukendte emner op, hvilket jeg tager som udtryk for at temaerne overordnet set har været relevante.

At der ikke spørges mere ind til beboernes opvækst er helt bevidst, da hensigten har været at få indblik i deres livsverden og daglige praksis. Havde specialet haft en mere strukturalistisk tilgang og f.eks. brugt Bourdieu som teoretiker, ville opvækst og boligkarriere have fået en langt mere fremtrædende plads i spørgeguiden.

Informanter

Jeg har som udgangspunkt ønsket at få empiri fra både de forskellige afdelinger samt de forskellige slags mennesker, som bor i Almenbolig+.

"I og med at kvalitative undersøgelser ofte omhandler personlige og i en vis udstrækning nærgående temaer, kan det være vanskeligt at finde personer, der er villige til at stille op som informanter. Derfor må vi benytte os af en selektionsmetode, der sikrer os et udvalg af personer, som er villige til at være med i undersøgelsen. Når udvælgelsen af informanter er baseret på denne fremgangsmåde, bruger vi betegnelsen tilgængelighedsudvalg" (Thagaard 2004:56)

I forbindelse med rekruttering af informanter, har jeg hovedsagligt benyttet mig selektionsmetoden samt i enkelte tilfælde af sneboldsbolddsmetoden, hvor informanter skaber kontakter til andre informanter (Thagaard 2012). Ved selektionsmetoden skal man være opmærksom på, at det ofte er en bestemt type mennesker, ofte højtuddannede og med en positiv holdning til det fænomen som undersøges, - som vælger at deltage i kvalitative undersøgelser og at dette kan give en skævvridning i forhold til data (Thagaard 2012). Jeg har derfor været opmærksom på, at de beboere jeg har talt med, måske repræsenterer en mere positiv holdning til det at bo i Almenbolig+. Jeg har omvendt ikke fundet indikationer på at der findes en gruppe i Almenbolig+, som repræsenterer nogle holdninger som er væsentlige anderledes end dem, som kommer frem i de afholdte interview.

Kontakten til informanter er hovedsagligt etableret gennem KAB, som har udleveret mailadresse på afdelingernes bestyrelser, hvor jeg via mail har efterlyst deltagere. Jeg har også deltaget i af et evalueringsmøde afholdt af KAB, hvor jeg fik kontakt til flere interviewpersoner, ligesom jeg har benyttet mig af en Facebookgruppe samt privat netværk.

Jeg har så vidt muligt forsøgt at få informanter, som afspejler beboersammensætningen i Almenbolig+. Der findes dog ingen konkrete tal for hvem, som bor i afdelinger, så denne sammensætning beror på et skøn. Jeg har interviewet både par og enlige, med og uden børn, med og uden tilknytning til arbejdsmarkedet i alderen 27 til 69 år. Blandt de interviewede er to tilflyttere samt to med anden etnisk herkomst. Der er en overvægt af kvinder blandt de interviewede. Den typiske informant er en kvinde i starten af 30erne med en mellem lang uddannelse, som bor sammen med sin mand og barn, hvilket på mange måder er repræsentativt for hvem, som bor i Almenbolig+. Oversigt over alle informanter kan findes på bilag 3.

Interviewtyper.

Jeg har afholdt 4 fokusgruppe interview med henholdsvis 4, 5, 6 og 8 deltagere. Hvert interview har taget ca. halvanden time. To af fokusgrupperne har været afholdt i forbindelse med et studenterjob på SBI, hvor også en medarbejder fra SBI deltog. Jeg har dog vurderet at denne empiri også har kunne benyttes i mit speciale, da det er undertegnede som har skaffet kontakt til informanterne, det overvejende er det samme spørgeguide som er blevet brugt og jeg har spillet en aktiv rolle i udførelsen af selve interviewet.

En styrke ved fokusgruppen er, at det er den sociale interaktion, som er kilden til data. Deltagernes kontekstuelle for forståelse giver dem mulighed for at spørge ind og kommentere hinandens erfaringer og forståelser på en måde, som forskeren ikke er i stand til, hvorved der produceres mere komplekse data. (Halkier 2012). Det har netop været ønsket om at opnå social interaktion, som har været årsag til at jeg valgte fokusgruppeinterview. Der har da også været en god dynamik ved samtlige interviews, som ofte har formet sig som en samtale mellem beboerne og med undertegnede i en mere tilbagetrukket rolle.

Svagheden er at der i fokusgrupper kan opstå polarisering og konformitet, som kan lægge en dæmper på deltagernes udtalelser. Omvendt kan man dog forholde sig kritisk til om det ikke kun gælder for grupper, men at dette er grundvilkår for social interaktion og at forskeren altid bør tage højde for dette (Halkier 2012).

Netop fordi fællesskabet og naboskab er et stort tema i mine interviews, havde jeg en formodning om at det måske kunne være en udfordring at bringe de evt. negative aspekter om dette på bane, når man sidder i en fokusgruppe sammen med sine naboer. Jeg har derfor valgt at supplere fokusgruppeinterviews med individuelle interviews, for at se om denne interviewform kunne frembringe et andet datamateriale.

Der er blevet afholdt 8 individuelle interviews, og de som har deltaget i disse interview, har ikke deltaget i fokusgrupperne. Hvert interview har været ca. tre kvarter. Der er blevet brugt det samme spørgeskema, som ved fokusgruppe interviewet, men med tilretning så spørgsmålene passer til en person. Ved en efterfølgende sammenligning af de typer af interviews, må det konstateres at det datamateriale som er fremkommet er påfaldende ens. De forskelle som der måtte være, er mere et udtryk for personlige standpunkter end for interviewformen og den formodning jeg havde om, at fokusgruppeinterview kunne have betydning for, hvordan man taler om f.eks. naboskabet havde i dette tilfælde ikke noget på sig.

En klassik problemstilling ved det kvalitative interview, er hvor når man har informanter nok? Og det ligeså klassiske svar er, at det har man når undersøgelser af yderligere enheder ikke fører til en bedre forståelse af det undersøgte fænomen (Thagaard 2012). En af udfordringerne i dette speciale, har været, at jeg undersøgte et fænomen, som findes på flere lokaliteter, og jeg har derfor været interesseret i at finde ud af, om det var de samme ting som var på spil i de forskellige afdelinger. Samtidig har jeg ønsket at tale med mere end 1 person fra hver afdeling, for at få flere personers erfaringer fra hver afdeling. Jeg har tilsammen interviewet 29 personer fra i alt 5 forskellige afdelinger.

Tre fokusgruppeinterview er blevet transskriberet, tre af de individuelle interviews er blevet transskriberet, og et fokusgruppe interview og tre individuelle interviews er blevet lyttet igennem og udvalgte tekstbidder nedskrevet.

For at få overblik over mit datamateriale har jeg benyttet mig af en temacentreret tilgang, hvor tekstbidder er blevet kategoriseret i relevante temaer (Thagaard 2012). Disse temaer har kunnet henføres til temaer i spørgeguiden eller er temaer, som er dukket op i de afholdte interviews. For at kunne se forskelle eller ligheder mellem de enkelte afdelinger, og mellem de forskellige typer af mennesker, som bor i afdelingerne, har det været vigtigt at tekstbidderne ikke blev taget ud af kontekst. Rent praktisk har det betydet at jeg har siddet med en række forskelligt farvede overstregningstusser, også har f.eks. fællesskabet haft en grøn, ejerskabs blå etc. Dermed har jeg kunne sammenligne alle udsagn om f.eks. driften, men stadig se om der var forskel i fra afdeling til afdeling.

Anden empiri

I forbindelse med mine interviews, har jeg været på besøg i de enkelte afdelinger og er blevet vist rundt både i private hjem og på fællesarealerne. Jeg har i den forbindelse taget foto, men bevidst undladt at tage observationsnotater, da det jo har været beboernes erfaringer – og ikke mine oplevelser – som har været specialets fokus. Derimod har rundvisningerne været med til at skabe god kontakt med mine informanter, og været med til at skabe en bedre forståelse af nogle af informanternes udsagn. F.eks. når beboerne i Grøndalsvænge har fortalt, at man bor meget tæt, har jeg ved mine besøg selv kunne få en fornemmelse af det. Jeg har desuden været medlem af en af afdelingernes Facebookgruppe, hvor jeg har kunne følge de emner og diskussioner som beboerne har taget op. Derudover har jeg deltaget i et

afdelingsbestyrelsesmøde samt en af KAB arrangeret møde, hvor indbudte bestyrelsesmedlemmer delte erfaringer med hinanden og KAB i forbindelse med evaluering af Almenbolig+ konceptet. Denne empiri bliver ikke direkte brugt i analyse delen, men har givet et godt indblik i, hvad for nogle ting, som rører på sig ude i afdelingerne samt bekræftet mig i, at de temaer som beboerne har været optaget af i deres interview også er aktuelle i andre sammenhænge.

Analysestrategi

Jeg har valgt John Agnew's teori om sted, som struktur for min analyse. Agnew mener at en analyse af et sted, bør tage udgangspunkt i de hverdagslige praksisser, da det er de hverdagslige processer og rutiner som er med til at producere og reproducere strukturerne på både mikro og makro niveau. Samtidig er strukturerne med til at påvirke de hverdagslige praksisser, hvorved der opnås en dynamisk stedsforståelse. For at kunne studere de hverdagslige rutiner er man nødt til at rette opmærksomheden mod de scener, hvor hverdagslivet udfolder sig – på steder (Agnew 1987)

John Agnew arbejder med en tredeling af stedet:

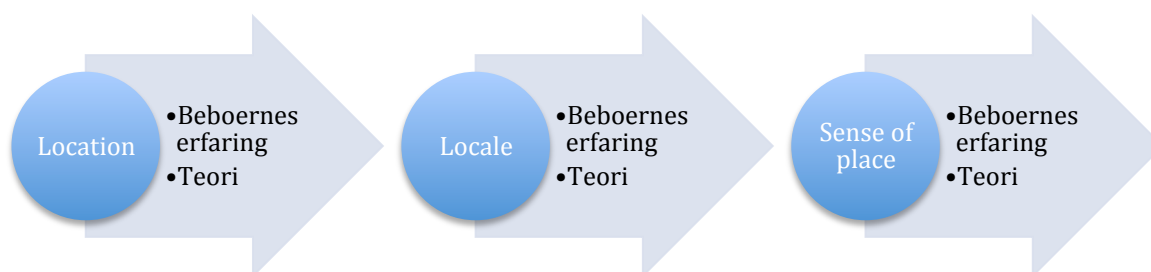
Location; beskriver stedets fysiske- og materielle form, og den måde hvorpå makrostrukturer - økonomiske, politiske og sociale - udøver indflydelse på stedet.

Locale; beskriver de aktiviteter, hverdagsrutiner og sociale interaktioner som foregår på stedet. Dette er de mikrosociale strukturer, som er indeholdt i stedet.

Sense of place: place refererer til det subjektive og følelsesmæssige forhold folk har til et sted. Hvordan forstår, oplever og meningstilskriver mennesker steder.

Analysen i specialet vil være struktureret over denne tredeling, så Almenbolig+ analyseres ud fra stedets location, locale og sense of place. I de tre afsnit vil der løbende blive introduceret forskellige teoretikere, som bruges både som forståelsesorientering og som analytisk greb til at forklare, ordne og perspektivere beboernes meninger og erfaringer. Specialet har *ikke* et særskilt teoriafsnit, men er opbygget så teorien optræder i de sammenhænge, hvor den er relevant. Med denne fremgangsmåde er det mit håb, at selve analysens opbygning vil være med til at understøtte specialets empiribærende tilgang og at specialet vil fremstå mere læsevenligt og mindre fragmenteret.

Analysestrategi:



Agnew bruger den tredelte stedsforståelse i sine politiske analyser, hvori han argumenterer for, at stedet spiller en væsentlig rolle i forbindelse med udviklingen af politiske aktiviteter og identiteter (Agnew 1987) Selv om specialet ikkehandler om politiske aktiviteter, mener jeg at John Agnew's analysemetode er relevant er brugbar, da hans udgangspunkt er stedet og det som sker på stedet, fremfor de strukturer som skaber stedet. Hans tredeling har dog øje for at begge ting har betydning for stedet og er med til at skabe stedets sense of place.

Validitet, bekræftbarhed og overførbarhed.

"Valideringskravene til en fænomenologisk analyse vil typisk være en høj og detaljeret grad af eksplicitthed og gennemsigtighed omkring konkrete interviewteknikker, observationsteknikker og analyseteknikker, samt omfattende brug af citater, der under bygger forskerens forskerens fortolkninger" (Juul og Pedersen 2012:103)

Jeg har i dette kapitel beskrevet specialets videnskabsteoretiske positioner, metodologiske refleksioner samt overvejelserne og fremgangsmåden bag den kvalitative empiri indsamling, netop med henblik på at kunne opnå den gennemsigtighed, som er så vigtig for en undersøgelse som denne.

Da der ikke er foretaget andre kvalitative undersøgelser af, hvordan det er at bo i Almenbolig+ er det svært at sammenligne og dermed be- eller afbetræfte undersøgelsens resultater. Derimod er der foretaget en kvantitativ undersøgelse, som på ingen måde modsiger de resultater jeg er kommet frem til (Almenbolig+ Statusrapport 2013)

Overførbarheden har at gøre med, om den forståelse, der udvikles inden for rammen af projektet kan være relevant i andre sammenhænge (Thagaard 2012) Da Almenbolig+ jo er et særligt koncept, kan det være svært umiddelbart at overføre undersøgelsens resultater til et lignende sted. Jeg mener dog at flere af de resultater og konklusioner som der drages i dette

speciale kan være relevante i andre sammenhænge. Dette vil blive nærmere diskuteret i afsnittet om perspektiverende diskussion.

KAB

Dette speciale er blevet til i forbindelse med at jeg har været i specialepraktik hos KAB. KAB har som tidligere nævnt bidraget med relevant information samt hjulpet med at etablere kontakt til nogle af informanterne. KAB har ikke haft nogen indflydelse på specialets valg af problemstilling eller metodiske tilgang.

Stedet

Hvordan finder man ud af, hvad et sted er? Hvordan forstår og begriber man et sådan fænomen, som både består af noget konkret og uhåndgribelig. Er det fyldestgørende nok at betragte og beskrive stedet eller vil et udefra perspektiv altid afstedkomme en overfladisk beskrivelse, som overser det levede sted. Eller er det den enkeltes erfaring og oplevelse, som er afgørende for at forstå stedet eller vil man med et indefra perspektivet ikke være i stand til at overkomme de selvfølgeligheder, som er knyttet til stedet. Er et sted altid fast forankret grundet sin geografiske position eller skal stedet mere ses som noget der er i flux, en proces som er under stadig forandring.

"But place is also a way of seeing, knowing and understanding the world. When we look at the world as a world of places we see different things. We see attachments and connections between people and places. We see worlds of meaning and experience. (Cresswell 2004:11)

Sted er mere end blot et punkt i verden, det er en måde at anskue verden på. Visse steder er nemme at identificere som sted; en by, et kvarter eller en park, alle steder med en bestemt geografisk position og med tydelige grænser. Men hvad med hulen i træet, det virtuelle chatroom eller krydstogtskib, hvordan skal de forstås som et sted?

For at kunne arbejde meningsfuldt med begrebet sted i forhold til min empiri, er det nødvendigt at have en grundlæggende forståelse for hvad et sted er. Human geografien handler om studiet af sted, og om forholdet mellem sted og mennesket. Sted adskiller sig fra begreber som rum, territorier og landskab. Ifølge Yi-Fu Tuan bliver rum til sted når rummet tillægges mening (Cresswell 2004). Rum er det abstrakte og ukendte, sted er det konkrete og meningsfulde. For Tuan er rum lig med bevægelse og sted lig med pause, og de to begreber er modsætninger, som er med til at definere hinanden.

"What begins as undifferentiated space becomes place as we get to know it better and endow it with value.... The ideas "space" and "place" require each other for definition. From the security and stability of place we are aware of the openness, freedom, and threat of space, and vice versa (Cresswell 2004:8)

Ifølge Cresswell at den mest direkte og almindelige definition af sted en meningsfuld location (2004: Cresswell). Det er erfaringen, en persons særegne oplevelse, som gør at et sted bliver meningsfuldt. Et sted kan være mange ting – en gade, et værelse, en hule i træ og eller en hel by. Det som gør det til et sted og ikke blot til et rum, er at der er folk som er knyttet til stederne og dermed tillægger dem mening. Denne tilknytning kan være både flygtig, som en lufthavn vi passerer når vi tager på ferie eller være mere grundfæstet, som forholdet til vores bolig eller hjemby.

Geografen John Agnew introducerer i "Place and politics" et teoretisk tilgang til, hvordan man empirisk kan arbejde med begrebet sted. For at kunne forstå og forklare menneskers adfærd, er man nød til at rette opmærksomheden mod hverdagslivet arena – stedet. I en mere analytisk tilgang kan man identificere 3 aspekter af stedet:

1. Location
2. Locale
3. Sense of place.

Location er stedets materialitet, dets geografiske og økonomiske position samt stedets relation til andre steder. Locale er den ramme hvori de sociale relationer er konstitueret og Sense of Place er fornemmelse for stedet – stedet identitet.

Ifølge Agnew vil en af disse aspekter have en tendens til at dominere. F.eks. vil økonomiske geografer ofte favorisere Location og kulturelle geografer lægge vægt på Sense of Place aspektet. Agnew selv fremhæver Locale begrebet, som det væsentligste på grund af dens sociologiske vinkel. (Agnew:1987). Ingen af de tre aspekter kan dog stå alene og skal altid ses i relation til hinanden.

"A key tenet is that the local social world of place (locale) cannot be understood apart from the objective micro-order of location and the subjective territorial identity of sense of place. They are all related; if ultimately locale is the most central element sociologically it must be grounded geographically. In other words, locale is the core geosociological element in place, but is structured by the pressure of location and gives rise to its own sense of place that may in certain circumstances extend beyond the locality" (Agnew 1987:28)

Agnews fokus er på politisk sociologi og sammenspillet mellem stedet og en bestemt adfærd. Agnew er optaget af begrebet sted fordi det er der, hvor handlinger og aktiviteter finder sted.

"The major theme of this book is easily stated. It is to argue that political behavior is intrinsically geographical. The focus is on the concept of place. The social contexts provided by local territorial-cultural settings (neighborhoods, towns, cities, small rural areas) are viewed as crucial in defining distinctive political identities and subsequent political activities – from votes to strikes to street violence". (Agnew 1987:6)

Location repræsenterer den indflydelse som "makro-strukturerne" udøver på stedet (ulige økonomisk udvikling, segregering af sociale grupper etc.) og locale referer til den strukturerede "mikro-sociologi" som foregår på stedet forstået som sociale aktiviteter og hverdagsrutiner (Agnew:1987)

Selv om dette speciale ikke handler om politiske aktiviteter, mener jeg at Agnews analytiske tilgang er brugbar, da specialet netop vil undersøge samspillet mellem steder og aktiviteter, hvordan de indbyrdes former hinanden.

Disse tre aspekter vil hver udgøre et kapital og på engang udgøre en strukturel og teoretisk ramme, skal være med til at kaste lyst over, hvad Almenbolig+ er for et sted.

Location

I sin mest almindelige form referer begrebet sted typisk til en bestemt lokalitet, et geografisk punkt, et bestemt sæt koordinater som indikerer at her er stedet. I Cresswells udlægning betyder *location* at et sted ofte kan relateres til en bestemt location eller til et netværk af lokationer. Det betyder at steder ikke nødvendigvis altid er stationære, et skib kan sagtens være et sted for dem som bor og arbejder på det, selv om dets geografiske lokation hele tiden forandrer sig (2004:Cresswell). Det væsentlige er at man kan spørge "Hvor er" og få et meningsfuldt svar.

Location handler også om stedets økonomiske og geopolitiske position, er det sted med mange økonomiske ressourcer eller er stedet præget af recession, er afgørende for positionen stedet indtager.

Begrebet *location* referer også til stedets materielle omgivelser, som er med til at forme de sociale relationer, som finder sted på stedet. Cresswell pointerer at de fleste steder har en konkret form; steder er bygget af fysiske objekter, det er struktur, overflade, vegetation og andet materiale, som er med til at forme og skabe, det som foregår på stedet. Et sted må have omgivelser, som er med til at afgrænse og definere stedet. Disse grænser kan være fysiske som vægge eller bymure eller være noget, som kun findes på et kort som en kommunegrænse. Et kvarter er en samling af huse og bygninger. Urbanplanen er et kvarter som består af samling store, etageejendomme bygget i beton omgivet af store grønne og rekreative områder. Kartoffelrækkerne er et kvarter bestående af lave rækkehuse med små private haver, men ingen offentlige grønne områder. Begge områder er beboelseskvarterer i København, men deres *location* er meget forskellige med hensyn til form, materialer, stedets økonomiske position og relationer til andre steder.

Den geografiske beliggenhed

Som nævnt tidligere ligger alle Almenbolig+ afdelinger i København og Københavns opland, en undtagelse er de to afdelinger i henholdsvis Århus og Køge, sidstnævnte ligger tæt på centrum. At man har valgt at placere Almenbolig+ her skyldes især Københavns økonomiske og geopolitiske position.

Som mange andre europæiske storbyer oplevede København tilbagegang af befolkningstallet og økonomisk nedtur fra slutningen af 1960'erne og frem til midten af 1990'erne. I 1954 var der 750.000 indbyggere i København, i starten af 1990'erne var tallet faldet til under 500.000 (Bisgaard 2010). Lukningen af byens mange industri arbejdspladser, den øgede mobilitet ikke mindst i form af privatbilismen, udbygningen af forstaden og de generelle økonomiske forhold var blandt årsagerne til at en stor del af dem, som havde muligheden, valgte at flytte fra København. Det stadig mindre skattegrundlag medførte kommunale besparelser og forringet serviceniveau, som så igen betød folk valgte at flytte ud af byen.

Denne udvikling var ikke kun forbeholdt København, men fandt også sted i mange andre europæiske storbyer. Op igennem 1970'erne og 80'erne sker der et skift fra en international til en mere global økonomi. Den internationale økonomi var kendetegnet ved at handlen foregik mellem individer og nationale firmaer på tværs af de nationale grænser og blev reguleret af de selvstændige nationalstater. I den globale økonomi er varer og tjenesteydelser produceret og markedsført i et netværk af få, men dominerende globale selskaber, hvis rækkevidde er langt udover de nationale grænser, men som ikke nødvendigvis er kontrolleret af de nationale stater. (Knox, P. 1996) Den øgede konkurrence fører til en omstrukturering af den politiske økonomi, hvor de enkelte stater må føre en mere markedsorienteret strategi, hvor

de konkurrerer om at skabe de bedste rammer, så de kan tiltrække de store firmaer. For at stå stærkt i denne konkurrence er det vigtig at storbyerne skaber de rigtige rammer, så de kan tiltrække firmaer, arrangementer og ressourcestærke indbyggere, som skal være med til at skabe vækst.

I slutningen af 1980'erne og starten af 1990'erne bliver politikerne i Danmark opmærksomme på dette paradigmeskifte og man begyndte at have forståelse for at ikke kun nationalstaterne har betydning for den nationale vækst. I København investerer man i de følgende år i bl.a. kultur, infrastruktur og frasælger grunde til attraktiv privatbyggeri (Bisgaard 2010).

København har de sidste mange år undergået en social og økonomisk transformation, hvilket bl.a. har resulteret i et overskud på kommunens budgetter (www.kk.dk) og en stigende befolkningstilvækst. Fremskrivninger fra Danmarks statistik viser at Københavns kommune vil vokse fra 716.958 indbyggere i 2013 til 897.617 indbyggere i 2030 (www.dst.dk), hvilket indikerer at den gode udvikling fortsætter. Der er således et stort pres på Region Hovedstadens boligmarked, og sammen med den generelle prisudvikling har det ført til høje priser på boliger, hvilket betyder at mange mennesker på gå på kompromis med deres boligønsker, hvis de ønsker at bo i Københavnsområdet.

Ved at placere størstedelen af Almenbolig+ boligerne i Københavnsområdet, har man valgt en beliggenhed, hvor der er stor efterspørgsel på boliger. Der har da heller ikke været problemer med at få lejlighederne udlejet og der står pt. 4000 mennesker på venteliste (kilde?). Det er kan dog være svært at vurdere om det er Almenbolig+ konceptet alene der generer en sådan venteliste, eller om det er et generelt udtryk for den store efterspørgsel på den københavnske boligmarked.

Placeringen af Almenbolig+ i København er en del af en beslutning om at bygge mere alment i København, og der er i perioden 2011-2013 estimeret med at bygge 1500 nye almene boliger i København, hvorfra de 500 skal være Almenbolig+ boliger (Københavns Kommune kommuneplan 2011:219). De almene boliger skal ikke kun være med til at skaffe boliger til de mange nye københavnere, men er også en strategi for at undgå polarisering og skaffe attraktive boliger til mellemindkomstgruppen (Københavns Kommune kommuneplan).

I Københavns kommunes kommuneplan 2011 hedder det at "Det er et fælles ansvar at sikre et løft, som også vil medvirke til at nedbringe den sociale og sundhedsmæssige ulighed" (Københavns Kommuneplan 2011:18) og "De store sundheds- og indtægtsmæssige forskelle på tværs af bydelene vil skabe en mere opdelt by, hvis vi ikke sætter ind nu for at undgå det" (Københavns Kommuneplan 2011:18). De almene boliger skal være med til at sikre at flere af kommunens kernemedarbejdere som f.eks. lærere, sundhedspersonale og politibetjente har råd til at bo i byen, og at man dermed med kan undgå at København ender som London, hvor middelklassen på grund af de høje priser presses ud af byen (www.A4.dk).

Vestergaard konkluderer at den almennyttige sektor har undergået et forandring fra at være en sektor som tilbød gode, prisvenlige boliger til alle grupper i samfundet til at have en mere selektiv rolle, hvor man tilbyder boliger til grupper med særlige behov eller ældre (Social housing provision i Copenhagen: 2011). Hvorvidt fremkomsten af Almenbolig+ er et opgør med denne udvikling kan man diskutere. På den ene side er Almenbolig+ et byggeri som netop henvender sig til en gruppe, som ifølge Københavns Kommune kommuneplan har svært ved at finde fodfæste på boligmarkedet. På den anden side er der tale om et byggeri, hvis målgruppe næppe kan kaldes marginaliseret eller lille. Som beskrevet i problemfeltet tilhører flertallet af beboerne i Almenbolig+ mellemlaget, og man kan vel på sin vis argumentere for at

man med Almenbolig+ konceptet, er vendt tilbage til udgangspunktet for det at bygge alment; at kunne tilbyde gode billige boliger til alle grupper i samfundet. Dermed bliver Almenbolig+ også et sted, der er et udtryk for, hvad den almennyttige boligbevægelse skal være og hvem den skal bygge til.

Almenbolig+ afdelingerne geografiske placering spiller en væsentlig rolle for dem jeg har interviewet. Hos de informanter som bor i afdelingerne i Københavnsområdet bliver den korte afstand til Københavns centrum fremhævet, som en af de vigtige årsager til at man har valgt lige netop det sted. Det er vigtigt for beboerne, at man er tæt på arbejdspladsen, institutioner, offentligt transport, kulturelle og rekreative tilbud. Mange fremhæver, at man netop har prioriteret ikke at skulle bruge tid på at pendle og det er vigtigt for dem tingene er i cykelafstand og at man ikke er afhængig af en bil.

"Det betyder noget for mig at det ligger centralt men jeg tror også at vi havde valgt at søge det hvis det havde ligget i Hvidovre eller Rødovre ... Hvis det havde ligget længere uden for centrum end det så begynder det at blive et praktisk problem for os... så det betyder noget at det ligger centralt for os ... vi har ingen bil ..." (Kvinde, Grøndalsvænge)

En opgørelse fra Danmarks Statistik viser at danskerne pendler i gennemsnit 20,1 km for at komme på arbejde og tallet er stigende (www.dst.dk) Beboerne i Almenbolig+ prioriterer anderledes og for mange af informanterne er valget af Almenbolig+ også et aktivt fravalg af pendling og afhængighed af egen bil.

"Jeg er cyklist jeg vil syntes det var irriterende at skulle have en bil alle mine venner bor herinde alt er i cykelafstand på en eller anden måde og øh jeg har jo boet ude og jeg følte mig sådan så forkert jeg følte mig hele tiden forkert og det er jo ingen gang fordi jeg ville ønske jeg kunne sige at jeg gik i teatret hele tiden men jeg kan bare lide at bo i byen" (Kvinde, Dorteavej)

Der er del informanter som deler kvindens synspunkt, om at den bynære beliggenhed ikke kun handler om praktiske årsager, men at det også handler om mentalitet og identitet. At man identificerer og føler sig som et bymenneske og ikke ser sig selv, som værende en som bor i en forstad. Selv om man i Almenbolig+ bor i et kvarter som har klare fysiske referencer til forstadens bebyggelser, kan den geografiske position så at sige legitimere at man stadig er et bymenneske.

Priserne på det københavnske boligmarked spiller en vigtig rolle, da kun et fåtal af informanterne rent økonomisk har mulighed for at købe et hus med have i København, og valget derfor har stået mellem at blive i København og bo i en lejlighed, eller købe hus, men så flytte udenfor København og bruge forholdsvis lang tid på at pendle samt sige farvel til vennerne i byen.

Stort set ingen nævner familie eller tæthed til familie som årsag til at man har valgt at bosætte sig i det område, til gengæld er nærhed til venner en vigtig årsag til at man er blevet i byen for mange af dem som bor i de Københavnske afdelinger.

"Da vi kiggede på bolig i sin tid var diskussionen... altså det vi var ude efter lå forbi Roskilde og det er jo også fint men alle vores venner bor inde i København .. og så skal vi jo overtale dem til

at flytte med og sådan noget.. men så på et tidspunkt så alle dem der ikke kan få en Almenbolig+ de flytter jo ud så kan det jo også være at vi siger "så flytter vi også der ud"

"Det er sjovt for mine venner de er blevet i København de bor bare i en stor lejlighed det gør rigtig mange" (samtale mellem mand 32 år og kvinde 37 år fokusgruppe interview i Grøndalsvænge)

Skifter Andersen henviser til en undersøgelse, som viser at nærhed til venner havde større betydning for stedstilknytningen end nærhed til familien og forklarer dette ved, at man ofte mister kontakten til venner ved en flytning, men sjældent sker ved flytning væk fra familie. At blive i Københavnsområdet er en måde at bibeholde kontakten til vennerne (Skifter Andersen 2010).

Mange af børnefamilierne fortæller om en bekymring for at miste forbindelsen til vennerne og komme til at føle sig alene, hvis de flytter til et nyt kvarter langt udenfor byen. Ønsket om at blive i byen og bevare kontakten til vennerne, vejer tungere end drømmen om eget hus med have, og flere havde således indstillet sig på at bo i en lejlighed trods ønsket om hus.

Almenbolig+ konceptet er således en mulighed for at få forenet to ønsker som grundet den informanternes økonomiske formåen hidtidigt har set uforenelige ud. At få et centralt beliggende rækkehus med have til en lav husleje opfattes af alle, som værende en enestående mulighed.

"Altså jeg kan huske.. vi var meget altså det der med rækkehus med have, det var fuldstændig idyl fantastisk og vi malede det op til et eller andet vildt.. og så til de penge" (kvinde, Grøndalsvænge)

For de informanter som bor i afdelingerne udenfor Københavns kommune spiller det bynære en mindre, men stadig væsentligt rolle. Flere fremhæver at er vigtigt at de let og hurtigt, og gerne med offentligt transport, kan komme ind til København pga. arbejde og muligheden for at kunne benytte sig af de kulturelle tilbud.

"Vi bruger indre by ikke særlig meget så vi fandt ud af at det ville være okay også i forhold til muligheden for at finde transport det ligger jo lige ved Avedøre station så det er jo rimelig strategisk lagt i forhold til ... altså nu syntes jeg stadig at der er lidt langt ind til byen specielt ud til mit arbejde hvor der er 13-14 kilometer så lige lidt langt at cykle jeg gør det nogen gange om sommeren ... Det sværeste ved at bo derude er at få folk ud og besøge os fordi de syntes at der er lidt langt derud" (Kvinde, Langhusene)

Informanterne i de afdelinger som ligger uden for den Københavnske kommunegrænse prioriterer i højere grad ro og fred samt adgang til natur end adgang til kultur og byliv. Beboerne i disse afdelinger kommer enten fra lokalområdet, og har tidligere boet i enten eget hus (de ældre) eller i almennyttige lejligheder, eller de er tilflyttere fra typisk fra København. Sidstnævnte gruppe har typisk ingen tilknytning til det område deres afdeling ligger i, og en del har aldrig været eller hørt om området før de flyttede der til.

I: "Så du har ikke haft nogen tilknytning til selve området?"

R: "Nej overhovedet ikke jeg vidste ikke gang hvor det var henne" (griner) (Kvinde, Langhusene)

Det afgørende for placeringen har i disse tilfælde været at man nemt har kunne komme til sin arbejdsplads, som typisk har ligget i Københavnsområdet. Trods det sporadiske kendskab til det lokale kvarter, fortæller de fleste at de er glade for det område de bor i. De ting informanterne fremhæver og typisk benytter sig af i lokalområdet er de grønne områder, biblioteket eller de lokale idrætsforeninger. Det er ting som ikke er specielt specifikke for det sted, men som i princippet kan findes i de fleste lokalområder. Områdets største attraktion er således ikke noget som findes i lokalområdet, men en kombination af stedets placering og faciliteter.

Grundet grundpriserne har den geografiske placering af afdelingen betydning for, hvor stort et areal afdelingen ligger på. Jo tættere på Rådhuspladsen afdelingen ligger jo mindre er grunden, jo tættere ligger husene og jo mindre er de private haver og fællesarealet. Så selvom om mange afdelinger af bygget ud fra samme koncept og husenes arkitektoniske fremtoning er ret ens, har afdelingens geografiske placering betydning for den tæthed, som afdelingen bebygges med. Det betyder at de afdelinger som rent geografisk er placeret i Københavns opland også får mere præg af forstad i og med der mere luft mellem husene og de private haver er større.



Figur 1 Grøndalsvænge, København NV



Figur 2 Danmarkshusene, Rødovre.

Den tæt-lave bebyggelse.

Enfamiliehuset er den boligtype som efterspørges af de fleste danskere. Hvis man ser bort fra unge, enlige under 30 år, er det mellem 60 og 90% af alle aldersgrupper som ønsker at bo i et enfamiliehus. Særligt blandt par i 30'erne er der et stærkt ønske, hvor ca. 90 % drømmer om at hus med have (Befolkningens boligønsker 2009)

Som tidligere beskrevet i afsnit/feltet er alle Almenbolig+ afdelinger af typen tæt-lav bebyggelse. Denne boligtype er kendetegnet ved at være individuelle boliger med et vist element af fællesskab. Her er egen bolig og egen have typisk suppleret med et fællesareal og evt. et fælleshus, hvor folk har mulighed for at mødes og være sammen. (Ærø: 2002) Det er en boligform, som i sin fysiske fremtrædelse gerne skulle fremme fællesskabet og ejerskabet hos beboerne. En kvantitativ undersøgelse bakker op om denne konklusion, og fremhæver at folk som vælger at flytte i tæt-lav bebyggelser netop værdsætter selve boligtypen, haven, nærhed til andre med børn og alternativ levevis (Ærø: 2002).

Som en af strategierne for at forbedre kommunens økonomi, har Københavns kommune siden 1990'erne arbejdet aktivt med at tiltrække og fastholde ressourcerstærke børnefamilier for at rette op på kommunens daværende skæve beboerfordeling, (Bosætning i København 2014). Den generelle prisudvikling på boligmarkedet i København og omegnen sammenholdt med den relative lille udbud af bolig med egen have, har medført at priserne er så høje at denne type bolig ikke er en reel mulighed for de fleste med en middelindkomst.

Nedenstående viser fordelingen af beboede boligtyper I Københavns Kommune:

	Parcelhuse, stuehuse.	Rækkehuse	Etageejendomme boliger.
Antal pr. 2013	14.572	7602	255.813

(www.dst.dk)

Den gennemsnitlige kvadratmeter pris for et rækkehus i København er på 36.102 kr., hvor det tilsvarende er 20.442 kr. i Århus. Det betyder at et gennemsnitligt rækkehus på 110 m² i København koster 3.971.220 kr. mod 2.248.620 kr. i Århus (www.boliga.dk) Priserne på boliger med egen have i København ligger således langt over landsgennemsnittet, og med en gennemsnitlig disponibel hustandsindkomst på 316.800 (2010 tal/www.dst.dk) forbliver drømmen om hus med have en drøm for de fleste familier, som ønsker at bo i København.

Dette konkluderes også i en analyse foretaget af Københavns Kommune, hvor 500 børnefamilier er blevet adspurgt om deres boligpræferencer. Undersøgelsen viser at hustande med børn som ønsker at bo i et række eller enfamiliehus langt overstiger antallet af dem som reelt bor der, og at undersøgelsen indikerer at der fremadrettet vil være et behov for flere tæt-lav boliger i København for at kunne efterkomme efterspørgslen (Bosætning i København 2014) Analysen konkluderer også "at Københavns kommune kan understøtte en fortsat befolkningsvækst ved at fastholde og tiltrække børnefamilierne. Dette kan bl.a. gøres ved at skabe rammerne for nybyggeri af store, familieegnede boliger med attraktive, grønne nærmiljøer og gode, private udendørs opholdsarealer i form af altaner eller haver" (Bosætning i København 2014:45).

Opførelsen af Almenbolig+ i København er da også et brud med en arkitektonisk tradition, hvor normen langt op i 1990'erne var at almene boliger blev opført som ensformige blokke i store enklaver, som kom til at udgøre hele kvarterer i sig selv. Byggeri som i deres udtryksform ligger langt fra danskernes boligpræferencer, og som heller ikke svarede til det de almene sektor opførte udenfor København (Bisgaard 2010) Kombinationen af den høje husleje og den upopulære arkitektur, betød at mange af de almene boliger som blev opført i 1980'erne og 90'erne i København derfor i høj grad kom til huse folk på overførselsindkomst, som fik huslejen størstedelen af huslejen betalt via boligsikring og andre subsidieordninger. På sigt blev den almene sektor for mange et synonym med høje kommunale udgifter og store sociale problemer (Bisgaard 2010)

Langt de fleste boliger i Almenbolig+ har adgang til egen have, de få som ikke har, har så adgang til en eller flere altaner . Selv om de private haver er små og ligger tæt, er de i høj grad med til at øge stedets attraktionsværdi. Det er især børnefamilier som efterspørger bolig med have (Ærø 2002) og de udgør da også majoriteten at de husstande som findes i Almenbolig+. (Evaluerings Almenbolig 2013)



Figur 3 Dortheavej, København NV

En undersøgelse foretaget af KAB viser da også at netop boligtypen er en af de primære årsager til at man har valgt at flytte i Almenbolig+ (Statusrapport Almenbolig+ 2013). Informanterne i mine interviews fremhæver da også dette, ikke mindst kombinationen af at få en bolig med have samtidig med at man kan bo i byen.

"Altså bare det med at kunne åbne en dør altså efter at have boet i lejlighed med et lille barn... men det var også meget placeringen altså vi tjener ikke meget hverken min kæreste eller mig.. så det der med at kunne bo så tæt på byen.. (Kvinde, Grøndalsvænge)

"Børn og trapper og ned til fælleshaver ... komme lidt tættere på noget grønt uden at det skulle være et projekt og det følte vi efterhånden at det var blevet med to unger der skulle ned af trapperne og skulle man have et glas vand så skulle man op på første eller hvis man skulle tisse.. så det var meget det der med at score en af lejlighederne med et havestykke ... der styrede os" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Ønsket om at flytte i hus med adgang til have hænger især sammen med at det at være børnefamilie. At bo i lejlighed med børn opfattes af mange som noget besværligt og ufleksibelt, og man har svært ved at identificere det med at bo i lejlighed med at have børn. At få sit eget lille stykke med grønt handler sjældent om have en interesse for havearbejde, men om at gøre hverdagen lettere – at kunne flexe mellem ude og inde uden at det bliver et projekt i sig selv.



Figur 4 Langhusene, Hvidovre.

Husene ligger tæt og sammen med de store vinduespartier og små, nyplantede hække er der ikke meget privatliv. Man kommer hinanden ved på godt og på ondt, og selv om de fleste har boet i lejlighed, kræver det en tilvænning at bo så tæt som man gør i denne type af boliger. De små haver og de tætte boliger betyder, at man ofte støder på hinanden både når man opholder sig i sin private have og når man færdes på fællesarealerne. Denne praksis medfører at dem med have oftere omgås andre med have, og at dem med altan nogen gange deltager lidt mindre i det uformelle fællesskab. De nyeste afdelinger har dog en form for fælles altan/tagterrasse, hvor man kan forestille sig at fællesskabet vil have gode betingelser. Mange af informanterne roser afdelingens bebyggelse netop fordi den er med til at fremme det spontane samvær, som opstår når man færdes ude. Husene tætte placering og de store vinduesfacader betyder, at flere informanter giver udtryk for at de føler at de er sammen med naboen/genboen, selv om de befinder sig i deres egen lejlighed. Det fleste har dog både lært at leve med og holde af at bo så tæt.

Altså det der har ændret sig rigtig meget for mig, det er at finde en ro i at bo så tæt på andre mennesker og finde og få en naturlighed i at bo så tæt med andre mennesker... Det der med at de andre nu har jeg set at du har set mig skal jeg så sige hej eller skal jeg bare lade som om at jeg ikke har set at du står i din lejlighed så nu har vi fundet ud af at der er nogen mennesker jeg

kender bedre og de kan lige få et vink og så er der nogen mennesker man hilser på når man går ude på gangen for det er ikke nogen man sådan kommer hos og så er det også naturligt at man viser at man ikke har set ham (Kvinde 42 år)

Almenbolig+ afdelinger beskrives af mange som en lille landsby, netop på grund af fysiske struktur – grupperingen af tæt-lav bebyggelse- og fordi alle kender alle. Men netop den bynære placering betyder, at byen ligger lige om hjørnet og at man her kan forsvinde og opleve alt det, som man kunne savne hjemme i afdelingen.

Simmel

For mere end 100 år skrev Georg Simmel essayet "Storbyen og det åndelig liv", hvor han beskriver hvordan storbyens sjæleliv og interaktion fraviger fra lillebyens (Jørgensen 2006) Storbylivet er præget af rationalitet, og for at imødekomme de mange indtryk, må byens indbyggere beskytte sig ved at udvikle karaktertræk som blaserthed og ligegyldig (Jørgensen 2006). Storbyen tilbyder også dens indbyggere en anonymitet, som er med til at sætte dem fri. Lillebyen er kendetegnet ved tætte relationer og personligt engagement, men også en træghed og konservatisme som er med til at fastholde dens indbyggere. Det er netop denne kontrast, som mange af beboerne i Almenbolig+ sætter pris på.

"Ja og du kan stadigvæk nyde det byliv som København har det har jo nogle fede ting som du jo stadigvæk kan nå og prioritere herfra... ja sådan lidt urbana.. når du bor i Rødovre så bor du jo i en provinsby" (Mand, Danmarkshusene)

Denne kontrast opleves af beboerne som en frihed, hvor man konstant kan vælge mellem at være en del af lille byens tætte relationer eller lade opsluge af storbyens anonymitet og mange tilbud. Friheden hænger især sammen med at valget mellem anonymitet og intimitet ikke er endegyldig, men at man hele tiden kan tage et nyt valg.

Alle afdelingerne er bygget over en struktur, hvor boligerne enten er placeret rækker, så der opstår stræder eller omkring mindre gårdum. Disse enheder danner rammen for mindre fællesskaber, hvor der er mulighed for at knytte tættere relationer og i flere af afdelinger holder de enkelte stræder eller gårde vejfest.

Det manglende fælleshus betyder også at størstedelen af de sociale arrangementer må foregå udenfor, og flere afdelinger har købt telte for at imødekomme behovet for at have et sted hvor alle kan mødes og være sammen. Flere informanter bemærker også at et fælleshus ville kunne øge antallet og karakteren af de arrangementer der bliver holdt, og flere påpeger at de især er ting for de voksne som ikke bliver afholdt på grund af det manglende fælleshus.

Indretning og ejerskab

Langt de fleste er tilfredse med boligen og dens indretning. I de ældste afdelinger er der flere der påtaler at planløsningen er dårligt, og den er så også efterfølgende blevet ændret i de nyere afdelinger.

"En af de ting som gør at vi er rigtigt glade for at bo her det er totalt velisoleret både med hensyn til varme og med hensyn til lyd. Man kan overhovedet ikke høre sine naboer." (Kvinde, Ravnsborgvej)

Ingen af de interviewede klager og lydgener, lejlighederne er godt isolerede og de fleste er glade for den moderne rumfordeling med et køkken-alrum, og der klages kun over mindre problemer som bløde gulve og manglende mulighed for at placere en vaske maskine i badeværelset. Det mest slående er faktisk så lidt opmærksomhed selve boligen form og Alle Almenbolig+ boligerne er miljømærkede og har et lavt forbrug af varme og el. Udover at flere fremhæver de lave udgifter i forholdet til el og varmekonsumet, er det ikke noget som spiller en væsentlig rolle hos de interviewede og der er ingen som fortæller, at de har valgt almenbolig+ ud fra nogle miljømæssige betragtninger. Det er især bebyggelsens tæthed og fysiske indretning, som giver mulighed for at børnene kan rende ud og ind hos hinanden, og at der opstår masser af mulighed for uformel snak mellem de voksne, både når de opholder sig i deres egen have eller færdes på fællesarealerne.

En vigtig del af konceptet i Almenbolig+ er at beboerne selv er med til at præge og indrette lejlighederne og fællesarealerne. Den udvidede råderet betyder at beboerne har langt større frihed til at foretage ændringer og forbedringer i deres lejlighed, og kan forvente at få noget af den investerede kapital tilbage såfremt, de forbedringer der er foretaget har karakter af nogle varige tiltag som f.eks. opsætning af skillevægge. Knap 90 % har benyttet sig af den udvidede råderet (Statusrapport juli 2013:9) om end forbedringerne spænder vidt. En del af informanterne har da også benyttet sig af muligheden for at sætte deres eget præg på lejligheden.

"Vi har jo så lavet et helt nyt køkken vi valgte at sælge det gamle for 3000 kr. og så har vi valgt at sætte et helt nyt køkken ind til 165.000 kr. inklusiv nye hårde hvidevarer... fordi vi syntes det var irriterende at stå inde i hjørnet med komfuret så vi har valgt at flytte komfuret og jeg er selv elektriker så vi har selv valgt at flytte nogle stikkontakter og alt sådan noget ude i køkkenet og emhætten har vi også flyttet og men det er vi superglade for og det er jo fordi vi forventer at bo her i mange år" (Mand, Langhusene)

Det er dog langt fra alle som har foretaget så omfattende forbedringer, men fælles for alle er at er at forbedringerne ikke kun er et spørgsmål om at forbedre boligen, men at aktiviteterne giver ejerskab og med til at knytte dem tættere til deres bolig.

F: Men det er en kanon frihed vi har at vi ikke længere skal søge om noget som helst altså man kan jo sige at det er en stor tillid og ansvar at man får lov til at gøre det ..men det er jo fedt at man kan gøre selv at man selv kan pille den ned og sætte en ny op hvis det er det man vil.

D: Ja og det giver den der fornemmelse af frihed

F: ja det er ens eget

D: Ja som man måske kunne sammenligne med hvis det var en andel ...øh og ja det er faktisk det der gør at det svært for mig at ikke skulle bo her fordi vi ligesom har sat vores eget præg på det .. Ligesom vi ville ha gjort det hvis vi havde købt vores eget hus så... ja.. Vi har ligesom gjort det til vores.. (samtale under fokusgruppe interview)

Gram-Hanssen og Bech- Danielsen har foretaget en række interview i forbindelse med en undersøgelse af, hvilken betydning folk tillægger deres bolig. Her konkluderes det at ombygninger og andre gør-det-selv aktiviteter i hjemmet handler om mere end fysiske forbedringer. ”Gennem de løbende aktiviteter med at forme og forandre boligen knytter beboerne sig tættere til den, og dermed får boligen i stigende grad karakter af ”hjem”. Beboerne skaber altså ikke kun en fysisk forandring, de skaber også en mental forankring. Gennem de bygningsmæssige aktiviteter får de følelser i klemme i huset, og der opstår et tilhørsforhold, de slår rødder – og boligen forvandler sig til hjem” (Urban Lifescape 2004:145)

”Men det skaber da et større ejerskab til boligen sådan helt grundlæggende ...jeg syntes det er vigtigt at du får en frihed til at gøre nogle ting at det ikke er så låst det syntes jeg er vigtigt.. når du investerer noget tid eller nogle penge i det så føler du større ejerskab til tingene” (Mand, Danmarks husene)

Men selv de beboere som ikke har brugt den udvidede råderet sætter pris på konceptet og flere fremhæver, at muligheden for kunne benytte sig af den, giver dem en fornemmelse af frihed – at de er herre i eget hus. Dermed er potentialet og mulighederne i den udvidede råderet, lige så vigtige som selve strukturen. Flere bemærker at det sjældent at føle den form for frihed i en leje bolig, hvor det typisk er umuligt at lave noget uden at det skal føres tilbage til det oprindelige.

Også afdelingernes fællesområde har beboerne haft mulighed for at få indflydelse på i og med der har været sat penge af til f.eks. en legeplads, og det har så været op til beboerne at få etableret en. Her har de deltagende beboere haft samme oplevelse af, at de ved at være en del af både beslutnings og udførelsesfasen, har fået skabt et større tilhørsforhold og ejerskab i forhold til boligområde.

Placering og forventning

Selvom om Almenbolig+ afdelingerne ligger i Københavns og omegn kunne noget tyde på at deres helt konkrete placering har en betydning for de forventninger beboerne har til stedet, herunder til hvordan et boligområde bruges og hvordan man omgås hinanden.

Boligpræferencer er et udtryk for hvad det enkelte menneske har af ønsker og forestillinger om, hvordan de helst vil bo og at der er en sammenhæng geografisk placering og boligtype og boligønsker/forventninger (Kristensen og Skifter Andersen: 2009) Helt konkret betyder det at personer som bosætter sig på landet, ofte foretrækker og bor i en ejerbolig, som er et hus og prioriterer ro og natur.

Der er meget stor forskel mellem præferencer hos forskellige mennesker og mellem forskellige geografiske områder. ”For det første er det sjældent enkelte egenskaber, man går efter, men i højere grad kombinationer af egenskaber. Forskning viser desuden, at den enkelte boligsøgende skelner mellem forhold, der er en uafviselig betingelse for accept af boligen, forhold der kan opgives, hvis de kompenseres med at andre forhold bliver bedre, og endelig forhold som man generelt kan give køb på”. (Kristensen og Skifter Andersen, 2009: 9)

De Almenbolig+ afdelinger som ligger i Køge, Avedøre og Rødovre har, grundet deres geografiske lokalitet og bygningernes placering, en mere udpræget forstadsstemning, end de afdelinger som ligger i København.

En rapport om danskernes boligpræferencer (Kristensen og Skifter Andersen 2009) konkluderer "at forstaden er lidt interessant ved, at man oftere end andre steder ønsker sig homogenitet (ikke for forskellige beboere), at man ønsker sig nærhed til arbejdsplads og/eller uddannelsessted og gode betingelser for børn. Præference profilen i forstaden passer meget godt med det generelle billede af forstaden, som det sted man bor, hvis man er velintegreret på arbejdsmarkedet, har travlt med karriere og børneopdragelse, og kun har et begrænset overskud til at beskæftige sig med andres problemer i deres fritid. (Kristensen og Skifter Andersen: 2009:44). Samme rapport konkluderer – ikke overraskende - at dem som foretrækker at bo i centrum i en større by er mindre optaget af trafikstøj, sociale problemer og kriminalitet end gennemsnittet. (Kristensen og Skifter Andersen, 2009:44)

De informanter jeg har talt med giver dog udtryk for at det forholder sig anderledes med Almenbolig+ og at afdelingerne som ligger Københavns Kommune bebos af en mere homogen gruppe end de afdelinger som ligger uden for Københavns Kommune.

"Vi sad til de der intro møder i starten så hold da fest der er mange ligesom os.. jeg sad der og var højgravid og det var der rimelig mange andre der også var (flere griner) der var sådan et eller andet genkendeligt ikke som jo er rart også (flere siger ja ja) det er jo vores hjem ikke så er det jo rart at de har sådan samme værdier

"Men det er vel heller ikke uden grund at vi har det så hyggeligt som vi har det.. det er jo fordi vi ligner hinanden vi har jo ikke de store konflikter vi de vi jo er den samme slags de er ligesom vores venner vi er ligesom vores venner"

(2 kvinder fra fokusgruppeinterview i Grøndalsvænge)

Derimod er det informanternes indtryk at de afdelinger som ligger i Københavns opland i højere grad rummer en heterogen beboergruppe.

"Der kommer jo nogen ovre fra (Navn på et socialt belastet område) som ikke har så mange penge, og det giver jo der er jo nogen fra forskellige lag ikke... Det er jo både nogen med ikke så mange penge og så nogen med lidt flere penge, sådan middel måske lidt over middelklasse"
(Mand, Langhusene)

Hvis det forholder sig som i førnævnte rapport om danskernes boligpræferencer, kunne det tyde på at der måske er en uoverensstemmelse mellem den homogenitet beboerne i forstaden forventer og sådan som beboersammensætningen er endt med at være.

Uenigheder omkring egne haver og fællesområder fylder mere i de afdelinger, som geografisk ligger udenfor København, hvilket kan forekomme paradoksalt da det netop er de afdelinger som har de største private haver og mest fællesareal, og dermed ikke bor og lever så tæt på hinanden. I de afdelinger som ligger i København bor man tættere, men har tilsyneladende færre konflikter omkring f.eks. brug af fællesområder og indretning private haver. Kristensen og Skifter Andersen konkluderer netop at de som vælger at bo i byen har en anderles forventning til deres omgivelser end dem som bosætter sig i forstaden. Måske er

forventningen om at der mere larm og uro byen, ensbetydende med at man er mere tolerant og derfor ikke oplever de andres adfærd, som et irritationsmoment.

Det har ikke været muligt at få svar på om der reelt er flere konflikter og uenigheder i de afdelinger som ligger uden for Københavns Kommune, men måske opleves det sådan af beboerne fordi de som udgangspunkt har haft en forventning om "at de ville ligne hinanden"

Delkonklusion

Almenbolig+'s location er kendetegnet ved at være opført i et urbant vækstcenter, hvor der er stor efterspørgsel på boliger. Boligtypen er blandt de mest efterspurgte og da flere af afdelingerne samtidig ligger i et område, hvor der er meget få af den type boliger, gør det dem særdeles attraktive. Almenbolig+ boligerne er handler ikke kun om at afhjælpe en særlig form for boligmangel, men de er også opført for at kunne tiltrække og fastholde en bestemt beboergruppe. Dermed bliver opførelsen af Almenbolig+ og en del af en strategi som dels skal styrke Københavns kommune befolkningssammensætning og dels skal skabe en anden dynamik i den almene sektor.

Den udvidede råderet er med til at styrke ejerskabsfølelsen og give beboerne en følelse af frihed. Med kombinationen af den bynære beliggenhed og den tæt-lave bebyggelse føler mange af beboerne at de har fået det bedste af to verdener.

Locale

Begrebet locale referer til de sociale interaktioner og hverdagsrutiner som foregår på stedet (Agnew: 1987) Locale er så at sige de rammer hvori de sociale relationer konstitueres. Disse rammer kan være enten institutionaliserede som f.eks. kirken eller fagforeningen, eller have en mere uformel karakter som f.eks. en kortklub eller personligt netværk. Locale er det af de tre aspekter, som Agnew fremhæver som det væsentligste på grund af sin klare sociologiske reference i og med det relaterer til hvad menneskerne gør (Agnew 1987: 28). Det er dog ikke muligt at adskille de tre aspekter, og hvad for et aspekt der vejer tungest, vil ofte afhænge af det sted, der undersøges eller undersøgerens perspektiv.

Almenbolig+ er en boligafdeling, og har derfor langt færre traditionelle institutioner end f.eks. en by. Afdelingen har dog en række institutioner, som er med til at strukturere og konstituere afdelingernes aktiviteter og rutiner. Hvor Agnews ærinde er at afdække de politiske handlinger, vil dette afsnit fokusere på de institutioner, aktiviteter og rutiner, som er med til at skabe fællesskabet.

Bestyrelsen og udvalgene.

Som alle andre afdelinger i den almene sektor har Almenbolig+ en bestyrelse, som typisk mødes en gang om måneden. Desuden har afdelingerne en lang række udvalg - f.eks. miljøudvalget, festudvalget, legepladsudvalget etc., som varetager en lang række opgaver.

Bestyrelsen, udvalgene, KAB og bestyrelsesmøderne udgør formelle institutioner i Almenbolig+. Bestyrelsen og i mindre grad udvalgene spiller en særlig aktiv rolle i Almenbolig+ locale, da de er dem som til daglig forvalter de formelle rammer, som fællesskabet skal fungere i.

Som en del af konceptet i Almenbolig+ har de interne arbejdsgange ikke på forhånd været defineret, så bestyrelsen har sammen med resten af beboerne løbende skulle udvikle og definere både arbejdsgange og arbejdsopgaver.

"Man kan sige at i en boligorganisation der har kørt i årtier der har man alle de her rutiner bygget op og ved hvis der er et eller andet så kan man... så ved man at her kan man træffe en beslutning sådan gør vi .. sådan plejer vi at gøre... dem har vi bare ikke på rygraden og sådan er det bare" (Mand, Grøndalsvænge)

Flere har en oplevelse af at administration (KAB og 3B) ikke selv har været afklaret i forhold til arbejdsgange og rutiner, og derfor ikke har kunne yde den støtte og sparring man har haft brug for. Beboerne været usikre på, hvem som havde ansvaret for hvilke opgaver og har følt at de måtte påtage sig meget ansvar i nogle situationer og umyndiggjort i en andre.

"KAB som på en eller anden måde godt vil styre det hele og så alligevel ikke styre det altså engang imellem kan vi ikke rigtig finde ud af hvad det er de vil.. Altså vi kan godt finde ud af at styre det selv men så vil de ind alligevel og styre det ikke.." (Kvinde, Ravnsborgvej)

Da Almenbolig+ afdelingerne er kendetegnet ved ikke at have ejendomsfunktionærer eller et ejendomskontor, har dette betydet at bestyrelsesmedlemmer har fået en rolle med mange arbejdsfunktioner, og ofte har ageret som bestyrelsesmedlem og ejendomsfunktionær stand

in. Ikke mindst i de afdelinger, som har været plaget af mange fejl og mangler har der været mange udfordringer. Udover de rent praktiske opgaver som f.eks. møder, svare på forespørgsler fra beboerne, kommunikation med KAB, kontakt med håndværkere etc. bliver der også brugt mange ressourcer på organisere arbejdsgangene og skabe en beboerkultur.

"Det er også mit indtryk at der ligesom ikke er noget der er givet på forhånd så selve styringen er også oppe til debat.. så det.. så alt skal ligesom også blive enige om så det er ikke bare emnet der skal diskuteres så det er ligesom hele måden at forvalte den opgave på" (kvinde, Dortheavej)

Arbejdet i bestyrelsen er krævende, og de af informanterne som selv har deltaget i bestyrelsesarbejdet vurderer at arbejdsomængden ligger fra 5-6 timer om ugen til 1-2 timer dagligt. Ikke mindst i de afdelinger, som har været plaget af mange fejl og mangler, har bestyrelsesarbejdet været særdeles ressourcekrævende og for mange så svært at kombinere med at have et familie og arbejdsliv, at de har valgt at trække sig fra bestyrelsen.

"Vi var nede på 8ende suppleant i bestyrelsen på et tidspunkt " (Mand, Grøndalsvænge)

Værdien af selv at skulle skabe en organisationskultur, vurderes forskelligt af informanterne. Nogle mener at netop denne udfordring har resulteret i en dalende interesse for beboerdemokratiet, andre vurderer at indsatsen har været et plus for afdelingerne, og at faldende fremmøde kan henføres til at nyhedens interesse er forsvundet.

" Så jeg tror det har været en læringsproces hvor vi har fået en efter min mening meget god erkendelsesproces omkring og det seneste vi har haft har været omkring de der byggeprojektsmidler hvor det faktisk har været nogle meget gode vel overvejede projekter og mange ting er faktisk gået igennem afstemninger i starten var der mange ting der fik nej netop fordi man ikke kunne se konsekvenserne af valgene ..." (kvinde, Grøndalsvænge)

Da det er beboerne selv som udgør Almenbolig+ institutioner, betyder det at det langt overvejende er dem som er med til at konstituere stedets locale. Det at beboerne selv været med til at bestemme reglerne og sætte rammerne, giver et ejerskab – man er mere tilbøjelig til at se det fornuftige i og leve efter regler, man selv har været med til at vedtage. Det har været en ressourcekrævende proces, og selv om Almenbolig+`s beboere er overordnet set er en velfungerende gruppe, har der været et vist frafald i deltagelsen i beboerdemokratiet.

" Altså vi er virkelig nogen der gerne vil diskutere alting og det har været et problem .. det har nok skræmt nogen væk men det har også været med til at give noget fællesskab at man har altså der er så mange der har været inde over alle områder og så lærer man jo folk at kende" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Nogle har den holdning at det er vigtigt at alle deltager i det organisatoriske og praktiske arbejde, da Almenbolig+ koncept bygger på et forpligtende fællesskab. Andre giver udtryk for at afdelingerne sagtens kan rumme forskellige grader af deltagelse og at folk skal lægge deres kræfter i det de har lyst til.

"Som jeg ser det nu så er der dem der arbejder virkeligt hårdt, de syntes det er rigtig sjovt og så syntes jeg også at der må være plads til at der er nogen som ikke deltager så meget" (Kvinde, Grøndalsvænge)

"Jeg har sagt ja til at være vicevært for jer alle, men jeg har ikke sagt ja til at være vicevært for dem som ikke gider. I min verden skal de pisse af og finde et andet sted at bo" (Kvinde, Dorteavej)

Ovenstående citater et udtryk for to holdninger, som repræsenterer hver sin indgangsvinkel til fællesskabet i Almenbolig+. Nogle beboere mener at frivilligheden skal være det bærende princip, hvor andre har den holdning at fællesskabet har en langt mere forpligtende karakter. De to grupperinger skal ikke opfattes som to fløje, der står overfor hinanden, men mere at beboernes synspunkter repræsenterer en af de to tilgange til fællesskabet.

Beboerne har i forbindelse med lejekontrakten skrevet under på at de vil deltage i driften af afdelingen, men rent juridisk er det usikkert hvordan man kan sanktionere dem, som vælger ikke at deltage. Netop denne usikkerhed er opleves af flere som langt mere frustrerende end det at nogle få vælge ikke at deltage i fællesskabet. Usikkerheden går på, at man ikke ved hvad man har at gøre godt med og det skaber utryghed, ikke mindst i forhold til om de manglende sanktionsmuligheder vil føre til at flere vil fravælge at deltage i de praktiske opgaver og dermed på sigt kan være med til at underminere fællesskabet.

Det digitale naboskab

En mere uformel, men meget vigtig institution i Almenbolig+ locale er Facebook. Alle afdelingerne har en Facebook gruppe, som er blevet oprettet i forbindelse med introduktionsmøderne. Stort set alle beboere er medlemmer af grupperne, men ikke alle er aktive i afdelingernes gruppe. Som en del af Almenbolig+ konceptet er at al kommunikation elektronisk og man må derfor antage at alle beboere har erfaring med at bruge digitale medier. I perioden op til indflytningen er Facebookgrupperne især blevet brugt til at udveksling af praktiske erfaringer i forhold til byggeriet samt til at konstituere diverse grupper og udvalg. Facebook gruppen bruges stadig til at udveksle praktiske erfaringer, men har i dag også et langt mere socialt element.

"Jeg synes den er genial, jeg kendte ikke til den da jeg flyttede ind. Det var en ude på legepladsen der fortalte, at vi har da sådan en Facebook side. Og jeg synes den er genial, for nu har jeg lige skulle bage en bord tærte, og så skrev jeg er der nogen der kan hjælpe mig med et fad? Og så skrev (navn), det har jeg, du kan bare komme forbi og hente det. Det er jo sådan et naboskab, bare på en anden led" (Kvinde, Teglværkshaven)

"Altså jeg har da også lagt et billede op af nogle af drengene der leger fordi jeg syntes at det er hyggeligt ikke.. så på den måde er vi nogen der er bruger det mere end andre også til sådan at forstærke forbindelserne herude ikke.." (Kvinde, Grøndalsvænge)

Informationer om stort og småt kan hurtigt komme ud til alle beboere, og mange problemer kan tages i opløbet og tvivlsspørgsmål kan løses inden de vokser sig store. Omvendt kan en

enkelt bemærkning nemt misforstås, og flere beboere har erfaret kan tingene let kan løbe løbsk på internettet.

"Vi havde store problemer om vi måtte have kulgrill eller gasgrill... det er sådan en ting som kan få folk op i det røde felt...det var meget interessant" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Men de mange indlæg af mere social eller ikke mindst brokkende karakter har betydet af der er beboere som ikke ønsker at i virtuelle fællesskab, og at Facebookgruppen derfor ikke kan bruges som en platform for mere formelle diskussioner.

Facebookgruppens styrke er at den kan være med til at nedbryde nogle af de fysiske rammer, som ellers kan være med til at demarkere hvem vi omgås i vores nabolag . I et boligområde med 60-80 lejligheder som er bygget op omkring stræder eller gårde vil der være beboere man sjældent eller aldrig støder på. I det digitale naboskab udviskes de fysiske barrierer og vedkommende som svarer på et indlæg, kan lige så godt være en beboer fra den anden ende af afdelingen som en der bor lige ved siden af. Facebookgrupperne bliver dermed et sted, hvor fællesskabet kan udfolde sig og ligesom samværet som ude i "den virkelige verden" har det både sine fordele og ulemper.

"Ja både negativt og positivt ja der er måske nogen udmeldinger folk der godt kan blive lidt for direkte at man glemmer det er et skriftligt medie så det kan blive misforstået men på den anden side er der nogen debatter som allerede bliver taget inde på Facebook hvilket er enormt inkluderende" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Netop det at de færreste har erfaring med at bruge sociale medier i forhold til naboskab har været en udfordring og i alle afdelingerne har det taget tid at lære at omgås hinanden digitalt.

"Men måske var det også noget med det der hvordan man bruger Face book og sociale medier ikke der er vi måske lige præcis vant til at hvis vi bruger Facebook så er der en eller anden distance her det jo så faktisk din nabo der som du jo så skulle se i øjnene dagen efter.. så blev lidt åndsvagt sådan skørt at man blev sure på hinanden på Facebook.. øh jeg tror jeg kommer over i stedet for ikke skal vi ikke lige tage den over hækken.. så det håber jeg at det.. altså der skulle vi bare lige ikke finde ud af hvad det betyder at vi bor så tæt og i forhold til konflikter ikke" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Ved at bruge elektroniske medier i naboskabssammenhænge forrykkes vores oplevelse af begreberne nærhed og distance. Kisten Raahauge har undersøgt forholdet mellem materialitet og sociale relationer i to beboelseskvarterer og ræsonnerer; " Der ser altså ud til at foregå en bevægelse fra fysisk tilstedeværelse og afgrænsninger (blivende ting, mure, vægge) mod virtuelle strømme og transparens (computer, tv, telefon og vinduer, store flydende rum og åbninger mod boligens omgivelse). Denne forskydning fra det konkrete til det transparente har indflydelse på forholdet mellem hjem og omgivelse, den er et vilkår for de nye naboskaber, idet passagen ind og ud af hjemmene er blevet friere, især i Sønderborg" (Dansk sociologi, 2007:39) Raahauge pointerer at de elektroniske medier er med til tilgængeligheden, hvilket er også er tilfældet i Almenbolig+, men at de sociale medier også kan skabe distance netop fordi de er medie vi er vant til at bruge med nogen man er langt væk fra.

Flere amerikanske studier (Hampton og Wellman 2003, Hampton 2007) kommer frem til lignende resultater, hvor brugen af internet er med til styrke fællesskabet.

"Spatial, temporal, and social barriers to community organizing were overcome through the use of the Internet. Internet use did not inhibit or substitute for other forms of social contact, in person or over the telephone. Contact led to contact through the interplay of online and offline encounters. (Hampton og Wellmann. 2003:305)

Det er samme oplevelse beboerne giver udtryk for; at brugen af Facebookgrupperne er med til at understøtte fællesskabet samtidig med at de giver mulighed for at overkomme nogle af de barrierer, som ofte findes i det traditionelle naboskab.

De fleste Almenbolig+ afdelinger får over tid udviklet en kultur om, hvordan man omgås hinanden i det digitale naboskab, og vurderer at brugen af Facebook grundlæggende er med til at styrke samhørigheden blandt beboerne i og med de tilføjer et ekstra lag til fællesskabet.

Selv om beboerne generelt er glade for deres bolig, er det dog de aktiviteter og praksisser, stedets *locale*, som de fremhæver som værende det mest attraktive ved at bo i Almenbolig+. Helt centralt i informanternes fortællinger står fællesskabet. Selvom fællesskabet i Almenbolig+ både er forpligtende og frivilligt, praktiseres og bruges på det på forskellige måder afhængig af hvem man er, og hvilke behov man har.

Tönnies

Til at forklare og forstå fællesskabet i Almenbolig+ bruges Tönnies teori om *gemeinschaft* og *gesellschaft*. Tilgangen er inspireret af Birthe Kloch Frederiksen og Anja Jørgensen fortolkning af Tönnies, og den måde hvor på de relaterer hans begreber til nutidens fællesskaber.

I 1887 udkom værket *Gemeinschaft und gesellschaft* af tyskeren Ferdinand Tönnies, hvor han introducerede de to begreber *gemeinschaft* (samvær) og *gesellschaft* (samfund). Med sin teori forsøger Tönnies at beskrive og begribe de forandringer som finder sted i Tyskland i den periode, hvor landet undergår en udvikling fra middelsamfund til moderne industrisamfund (Hviid 2006)

Gemeinschaft og *gesellschaft* er to fællesskabsformer, som både repræsenterer forskellige tidspunkter i et fællesskabs udvikling og udgør en analytisk distinktion mellem to fællesskabsformer, som eksisterer side om side (Jørgensen 2006:145). De to begreber *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* skal ses som to forskellige former for mentalitet og adfærd, to forskellige måder at være sammen på.

Wesenswille (væsensvilje) dominerer samværsformen i *Gemeinschaft*, hvor mål og midler udgør en helhed. Væsensvilje er drevet af følelser, sædvane eller samvittighed og relationen, det som binder os sammen, er et mål i sig selv. *Kurwille* (valgvilje) dominerer samværsformen i *Gemeinschaft*, hvor mål og midler tænkes adskilt. Valgvilje er drevet af et bytte forhold, hvor vi kun handler til fordel for en anden, hvis vi også selv får noget ud af det. (Hviid 2006).

Når Tönnies anvender sine begreberne *gemeinschaft* og *gesellschaft*, er formålet ikke at fremstille det virkelige liv. Begreberne skal mere ses som analytiske konstruktioner, hvor formålet er at stille skarpt på aspekter, som vi ellers ikke vil kunne få øje på i virkeligheden.

De to begreber skal således mere anses som et afsæt for analyse fremfor et sæt empiriske konklusioner (Hviid 2006)

Gemeinschaft er den ældste og mest grundlæggende form for fællesskab og som f.eks. findes i slægtskab, små religiøse grupper og landsby samfund. Det er kendetegnet ved en stærk sammenhængskraft, er drevet af væsensvilje, hvor drivkræften er det at være sammen. Gesellschaft er et fællesskab som er løsere og mindre rodfast og hvor formålet med fællesskabet ofte er at arbejde for en fælles sag eller nå et fællesmål. I det moderne industri samfund er der en overvægt af gesellschaft fællesskaber, men gemeinschaft fællesskaber eksisterer stadig f.eks. i familien, religiøse grupper etc.

"Vi kan tale om to perioder i kontrast til hinanden, hvor en periode af Gesellschaft følger efter en periode af Gemeinschaft. Gemeinschaft skal ses som familieliv, sammenhold, landsbylivet, traditioner, sædvane, byliv samt religion. Gesellschaft skal ses som byliv, aftaler og handel, nations liv, lovgivning, kosmopolitisk liv samt den offentlige mening og videnskaben" (Hviid, 2006:129). Tönnies er dermed en af de første som sætter lighedstegn mellem det moderne samfund, storbyen og tabet af det traditionelle fællesskab. Senere har bl.a. Simmel, Sassen 1991 og Castells 2003 teoretiseret over denne problematik.

Samfundet har ændret sig drastisk siden Tönnies publicerede sin teori om gemeinschaft og gesellschaft, men hans begreber har stadig relevans når vi skal undersøge og forklare fællesskaber i dag. Byerne er vokset eksplosivt, vores netværk er mere globalt og vores kommunikationsformer har ændret vores måder at være sammen på, så vi i dag på engang er længere fra og tættere på hinanden.

Frederiksen mener at mange af de traditionelle gemeinschaft fællesskaber- familien, naboskabet, religionsforholdet – i dag ikke er domineret af væsensvilje, men af valgvilje. Vi er ikke længere bundet til det lokale samfund, og den individuelle frihed betyder at vi i højere grad selv kan vælge, hvilke fællesskaber vi ønsker at indgå i. Eksempelvis er ægteskabet i dag i langt højere grad et spørgsmål om forhandling, hvor der gives og modtages. Hvis vores parforhold ikke længere har et fælles formål eller vi som enkelt personer ikke oplever at vi får vores behov eller ønsker opfyldt, kan vi vælge at opløse ægteskabet. Det samme gør sig gældende for f.eks. naboskab og venskaber, hvor vi i dag har langt større mulighed for fravælge pågældende relation, hvis den ikke længere tilfredsstiller vores behov. (Hviid 2006) I særlige tilfælde kan fællesskaber gå fra gesellschaft til gemeinschaft. Et eksempel er virksomheder, hvor tidligere tiders ligegyldighed med de ansattes ve og vel, er blevet afløst af en stigende "omsorg", hvor der arbejdes med human ressource, værdibaseret ledelse og virksomhedskultur (Jørgensen 2006)

Frederiksens pointe er, at vi kan anvende Tönnies begreber i dag, men på en anden måde. Hans begreber om forskellige viljer til at deltage i sociale relationer er centrale. Ved at anvende opdelingen i henholdsvis væsensvilje og valgvilje kan der skabes forståelse for, at der kan være flere motiver på spil, når vi indgår forskellige former for fællesskab med hinanden. Begreberne kan være med til at forklare, hvorfor nogle relationer er stærkere end andre. Relationer – og dermed fællesskaber – som er båret af valgviljen, vil måske være mere flygtige og evt. kun vare så længe, vi hver især får noget ud af relationen. Relationer og fællesskaber

som er grundet i væsensvilje, vil være mere tilbøjelige til at holde trods uoverensstemmelser og forskellige mål. (Hviid 2006)

Almenbolig+ kan som udgangspunkt karakteriseres som et Gesellschaft fællesskab drevet af valgvilje. Beboerne har selv valgt at bosætte sig der, man har et fælles mål (at få afdelingen til at fungere) og da stedet samtidig er nyetableret, må man formode at den følelsesmæssige tilknytning og sammenhængskraft, som kendetegner et Gemeinschaft fællesskab ikke findes på stedet. Men når man spørger beboerne fortæller de at stedets største attraktion er at være og gøre noget sammen med de andre beboere og de føler de sig knyttet til stedet, føler de hører til. Netop det at være sammen og høre til kendetegner Gemeinschaft fællesskaber og dens væsensvilje, hvilket kunne tyde på at Almenbolig+ har klare præferencer til Gemeinschaft fællesskabet. Et nærmere analyse af de forskellige typer af fællesskaber i Almenbolig+ kan være med til at forklare dette.

Det praktiske fællesskab.

Det praktiske fællesskab betyder at man i fællesskab tager ansvar for driften af boligafdelingen. Dette fællesskab er forpligtende, beboerne i Almenbolig+ har i forbindelse med lejekontrakten forpligtet sig på at deltage i driften. De forskellige afdelinger har organiseret driften og de praktiske opgaver forskelligt, men med overordnede lighedspunkter. Fælles for afdelingerne er at de typisk har ugentlige opgaver (opsamling af skrald, lugning, fejning etc.) som roterer efter et princip samt et antal arbejdsdage fordelt ud over året. Større opgaver som f.eks. snerydning har nogle afdelinger valgt at udlicitere, andre har valgt at købe maskiner og så selv stå for arbejdet. Afdelingens placering har betydning for mængden af opgaver, nu længere væk for København afdelingen ligger jo større er grunden, og dermed er der også et større område at holde rent. Driften fungerer fint, det er dog meget de samme personer som møder op til de frivillige arbejdsweekender, og enkelte afdelinger (det er dem som har eksisteret længst) har måtte indføre et afkrydsningssystem, for at kunne kontrollere, hvem det er som ikke dukker op. Ifølge informanterne ligger det gennemsnitlige tidsforbrug for drift/renhold på 1-2 timer pr. husstand om måneden.

"Hvis man sådan skulle sige det så cirka en time om måneden nærmest kun ikke eller to måske ... det er ikke meget i forhold til hvad man får for pengene" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Ingen af de informanter jeg har talt med syntes at arbejdsindsatsen er for stor, og tvært imod fremhæver flere, at netop ved at man deltager i driftsopgaverne kommer man til at lære hinanden bedre at kende, og samtidig skabes der en større ansvarsfølelse for fællesområderne.

"I virkeligheden er det jo meget meget lidt det vi skal... det er jo en vagt hver 3 måned hvor vi fejer og sådan noget det er faktisk rigtig rigtig hyggeligt og man mødes med beboerne på en anden måde ikke og de der fællesvagter vi har haft har faktisk været en fest syntes jeg det har været hyggeligt og man møder andre end dem der lige bor i blokken ikke og det har ikke på nogen måde været opslidende arbejde" (kvinde, Dorteavej)

Det praktiske fællesskab i Almenbolig+ er som udgangspunkt et Gesellschaft fællesskab. Man arbejder for et fælles mål, som er at holde huslejeudgifterne nede. Det praktiske fællesskab er drevet af valgviljen, hvor beboerne kun deltager hvis de får noget ud af det. Ved at beboerne deltager i driften kan man holde omkostningerne nede og nå det fælles mål med de lave huslejer. Men flere beboere har bemærket at deltagelsen i driften har taget en drejning og det at tage sine vagter har fået en anden betydning, at det er en måde at lære hinanden at kende og at samværet i sig selv er en gevinst. Der med er det praktiske fællesskab gået fra kun at være et Gesellschaft fællesskab til også at være Gemeinschaft fællesskab.

"Men i og med at man skal mødes igen om mandagen når man skal ud og feje eller hakke ukrudt eller noget andet, så bliver man lidt mere large over for hinanden, så har man ikke de store udfordringer over for hinanden, for jeg skal kunne se dem i øjnene, jeg skal arbejde sammen med dem igen i næste uge. Så man bliver sådan lidt, nåh, ja. Det kan jeg godt leve med, jeg kender ham jo. Det bliver på en anden måde at være sammen." (Mand, Teglværkshaven)

Det praktiske fællesskab er således ikke kun drevet af valgvilje, men også af væsensvilje. Det praktiske fællesskab får en positiv afsmitning på det sociale fællesskab i Almenbolig+. Nogle af afdelingerne har en mere blandet erfaring med det praktiske fællesskab, og i de afdelinger hvor nogle af beboerne udebliver fra deres forpligtelser, kan det praktiske fællesskab være med til at underminere det sociale fællesskab og dermed på sigt sammenhængskraften i afdelingen.

"Ja vi kan godt stikke lidt til hinanden og det skulle ikke være nødvendigt .. men det er nødvendigt at vi går ud og tager hånd om det (driften) , da det betyder noget for hvordan vi er sammen" (Kvinde Ravnsborgvej)

Med andre ord, et velfungerende praktisk fællesskab har en afsmittende effekt på det sociale fællesskab og omvendt kan et praktisk fællesskab med mange konflikter få dårlig indflydelse på det sociale fællesskab.

Det sociale Fællesskab

Det sociale fællesskab kommer til udtryk på to måder; arrangementsfællesskabet og hverdagsfællesskabet. Alle afdelinger afholder en række fællesarrangementer, som typisk har en traditionel karakter så som fastelavn, sommerfest, julefest etc. Opbakningen til disse arrangementer er generelt stor, men med stor variation og spænder. F.eks. kan et fastelavnsarrangement have deltagelse af 1/3 af beboerne i en afdeling til stort set alle børnefamilier i en anden afdeling. De afdelinger som har den mindste opbakning til deres arrangementer, er også de afdelinger som har oplevet en faldende deltagelse ved f.eks. arbejdsweekender, hvilket kunne tyde på at der er en sammenhæng. Det er så også de afdelinger som har eksisteret længst tid, og man kan derfor ikke udelukke at det dalende fravær måske hænger sammen med at nyhedsværdien er forsvundet.

Arrangementsfællesskabet

Alle afdelingerne har et festudvalg som bestemmer hvilken type arrangementer der skal afholdes, og som står for de praktiske detaljer. Flere af afdelingerne har været ude i overvejelser om, hvorvidt arrangementerne skal være religionsfri eller om der skal holdes arrangementer som imødekommer flere forskellige behov.

"Altså vi har tænkt på i event udvalget at hvordan vi fik flere med af anden etnisk baggrund .. sådan med.. vi ville godt holde noget det er jo sådan meget typisk sådan jul og påske og sådan ikke klassiske danske traditioner men så har vi også haft sådan at så må der være nogen der træder ind i udvalget ikke og kan være med til at dyrke det her " (Kvinde, Grøndalsvænge)

Citatet læner sig op af en holdning der går igen blandt beboerne og de forskellige afdelinger; at hvis man som beboer ønsker få indflydelse må man gå ind i et udvalg, til gengæld er udvalgene åbne for alle og det er frivilligt om man vil være med i et udvalg eller ej. En tilgang som minder meget om den, som findes i de almindelige almene boligafdelinger. Det er en fællesskabsorientering som lægger sig op en moderne tolkning af Tönnies, hvor Frederiksens pointerer at vi i dag i højere grad selv kan vælge, hvilke fællesskaber vi ønsker at deltage i, og når vi ikke længere har et fælles mål, forlader vi fællesskabet (Hviid 2006). En enkelt afdeling har valgt at alle husstande skal være repræsenteret i mindst udvalg ud fra tanken om det forpligtende fællesskab, men har erfaret at det er svært at "tvinge" folk til at være engageret.

Hverdagsfællesskabet

Den anden form for fællesskab er det, jeg kalder hverdagsfællesskabet. Det er det fællesskab som fremhæves som det væsentligste og mest givende fællesskab af alle de interviewede. Det er et fællesskab, som beboerne oplever dagligt i deres hverdag. Det kommer til udtryk ved at man kender navnene på både børn og voksne i afdelingen, man hilser på hinanden, passer hinandens børn (og kæledyr), arver aflagt børnetøj, byder naboen på kage, holder øje med hinandens lejligheder ved ferier og hjælper hinanden med stort og småt.

"Men det er meget rart.. det tegner lidt et billede af hvordan.. altså folk giver bare... der står to sække med børnetøj udenfor I kan bare komme og kigge og tage .. på den måde er det et byttemarked". (Kvinde, Grøndalsvænge)

Som mange andre informanter fremhæver kvinden det mere uformelle og spontane samvær som opstår i forbindelse med de hverdagslige praksisser. Selv om flere nævner at de har fået venner blandt deres naboer, er det tydeligt at det netop er det spontane og uforpligtende som er det attraktive ved dette fællesskab.

"Fællesskabet foregår egentlig bare på vej til og fra børnehaven hvor man lige står og sludrer med nogen på gangene men når det er sådan noget mere etableret så er det nede på fællesarealerne .. og så foregår det også over hækken med at man lige sludrer med naboen eller genboen.. det er jo også en slags fællesskab". (Kvinde 42 år)

I dette fællesskab kan man få dækket meget af sit komme-hinanden- ved behov uden at man behøver at lave aftaler på forhånd eller diske op med den helt store økologiske middag. Det er Det sociale fællesskabet i Almenbolig+ er først og fremmest et Gemeinschaft fællesskab, grundet i væsensvilje, hvor det at være sammen er det vigtigste. Men det sociale fællesskab er også et Gesellschaft fællesskab, hvor valgviljen betyder at den enkelte beboer kan indgå i de former for socialt fællesskab han eller hun ønsker at deltage i.

For de fleste går grænsen mellem det private og det fælles ved hoveddøren, er man indenfor er man privat og er man ude er man i langt højere grad til rådighed for fællesskabet. Denne symbolske markering betyder, at man rent fysiske næsten kan markere om man ønsker at være en del af fællesskabet på en given eftermiddag eller om man ønsker at spise hjemme sammen med sin familie.

Nogle informanter påpeger dog, at det tætte sociale udendørsliv, hvor alle så at sige kan se hinanden, har sine ulemper.

"Jeg syntes det er dampet af.. men jeg syntes der har været sådan en tendens til politibetjent sådan en funktion for nogles vedkommende og det havde jeg det rigtig svært med.. at vi holdt meget øje med hinanden og hvem der smed skrald i hvilke containere og hvem der formastede sig til at tænde op i en kulgrill eller spillede for høj musik.. det havde jeg det svært med i starten men jeg syntes også det er blevet bedre" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Alle afdelingerne syntes at have gennemgået en proces, hvor hverdagsfællesskabet skal finde sin form og grænser; Hvornår, hvor og hvordan er vi sammen? – og hvornår skal jeg blande mig og ikke mindst blande mig uden? Man kan lave regler og aftaler for hvad man må og ikke må, men et hverdagsfællesskab handler ligeså meget om uskrevne regler, som netop skabes over tid og gennem erfaring med "at sådan gør vi her". At flytte ind i en ny afdeling, handler også om i fællesskab at få skabt de uskrevne regler og en fælles forståelse.

Netop den fælles forståelse, var ifølge Tönnies det som adskilte Gemeinschaft fra Gesellschaft (Bauman: 2002). Den fælles forståelse er en gensidig, sammenknyttende følelse og det er takket være en sådan forståelse, at mennesker bliver knyttet til hinanden i et fællesskab. (Baumann: 2002) "Den form for forståelse, fællesskabet hviler på, går forud for en hver enighed og uenighed. En sådan forståelse er ikke et endepunkt, men et *udgangspunkt* for enhver samhörighed" (Bauman 2002: 15) Den fælles forståelse er ofte så indlysende, at vi kun bliver opmærksom på den, når den trues eller anfægtes. Eftersom fællesskab netop betyder en fælles forståelse af "stiltiende" art, vil fællesskabet ikke overleve det øjeblik, hvor det bliver nødvendigt at italesætte fællesskabet. Fællesskabet kan kun være tavst eller dødt, det øjeblik fællesskabet er nød til at omtale sig selv som et fællesskab er det ikke mere – eller har aldrig været – et fællesskab (Baumann 2002)

Pointen hos Bauman er at man ikke kan konstruere eller tale sig et fællesskab, men at et fællesskab skal opstå omkring noget for at det skal være et fællesskab. Netop fællesskabet i Almenbolig+ er mere end blot et talt fællesskab, da det netop emergerer omkring den fælles ansvarlighed for afdelingen.

Hvordan kan det være at et fællesskab, hvis praksis er knyttet til hverdagen og som på mange måder består af trivialiteter; låne en hammer, passe naboens kanin, snak over hækken, kan have så stor betydning for informanterne?

Hverdagslivet

Hverdagslivet er på engang upåagtet fordi det består af rutiner og selvfølgeligheder, og vigtigt fordi det netop er i hverdagen at en stor del af livet leves. Hverdagslivet er det liv som leves til dagligt, og rummer blandt andet daglige aktiviteter, praktiske gøremål, transport, arbejdsliv og fritid, og tid alene og samvær med andre. Hverdagslivet kan næsten ses som et puslespil, hvor de enkelte elementer skal passe sammen, hvis man skal få det til at gå op. Hverdagslivet er det levede liv, og selv mennesker med liv, som former sig helt anderledes end vores, har en hverdag. Hverdagslivet handler om de aktiviteter, som via deres gentagelser bliver til rutiner, og dermed skaber orden og mening i et moderne hverdagsliv, som ellers fremstår fragmenteret og opsplittet. Den hverdagslige praksis rummer i høj grad trivialiteter som indkøb, madlavning, transport og andre praktiske gøremål, aktiviteter som foregår på tværs af de sektorer, vi bevæger os i til dagligt.

Hverdagslivet i Almenbolig+ spiller en stor en rolle for de informanter jeg har interviewet. Majoriteten af informanterne er børnefamilier med udarbejdende voksne, hvis hverdagsliv er præget af mange rutiner og praksisser, som finder sted på flere lokaliteter.

Jeg har valgt at lade mig inspirere af Marianne Gullestads hverdagsbegreb. Ikke så meget for at søge en forklaring på, hvorfor beboernes hverdag er som den er, men mere for at forstå hvorfor hverdagen og det fællesskab som knytter sig til den, spiller så stor en rolle hos informanterne.

Gullestad arbejder med et indefra perspektiv, hvor det meningsskabende sker i den enkeltes hverdagsliv og det er derfor vigtig at tage udgangspunkt i de begreber og kategorier, som de mennesker man undersøger bruger. (Gullestad 1989) Hverdagslivsbegrebet forsøger at indkredse og teoretisere dagligdagens organisering og praksisser, og står dermed i kontrast til de teorier, som beskæftiger sig med de store samfundsstrukturer.

Gullestad mener at hverdagslivet er et diffust begreb, som har mange dimensioner. Blandt disse er der to dimensioner, som er særlig vigtige; *den daglige og praktiske organisering af hverdagens handlinger og aktiviteter, og den viden og erkendelse, som kan udledes af disse aktiviteter. Det som binder de to dimensioner sammen kalder Gullestad for kultur, kultur forstået som fortolket virkelighed, holdninger og symboler (Gullestad, 1998:18).*

Traditionelt har hverdagen stået som en modsætning til højtiden, til søndag, til ferien. Hverdag og helligdage har været modpoler som udfylder og komplementerer hinanden. I dette modsætningsforhold repræsenterer hverdagen det trivielle og almindelige. Denne betydning er stille og roligt ved at blive overtaget af andre betydninger, og der er i stedet sket en vridning og vis udvidelse af begrebet.

I skandinavisk tradition er hverdagen ofte knyttet til hjemmet. Hjemmet repræsenterer det intime og omsorgsfulde, og som modsætning står i stedet samfundet, som repræsenterer det saglige og effektive. Dermed bliver modsætningen til hverdag ikke højtid, men markedet og bureaukratiet (Gullestad: 1998. Hverdagslivet er det levede liv i modsætning til det stivnede bureaukrati. Hverdagslivet bliver cementen der binder livet sammen og meningen med det hele.

"Det som gjør "Hverdagslivet" til et samlende symbol, er at det knytter mange betydninger med stort tvetydighetsspen til det." (Gullestad 1998:178) Begrebets gamle og nye betydninger lever side om side, og det stærke ved begrebet er netop at dets symbolik er både mangeartet og uudtalt, på symbolplanet er hverdagslivet på engang marginalt og central, både trivielt og helligt. Et eksempel kunne være en aftenstund, hvor man under oprydningen får øje på sit sovende barn og fyldes med kærlighed. En hverdagssituation som på en gang rummer det trivielle og essentielle.

Hjemmet som samlende symbol

Centralt placeret i fortælling om hverdagslivet står boligen eller hjemmet, da det er her størstedelen af vores daglige praksisser udfoldes. Selvom hjemmet ikke nødvendigvis er der vi opholder os mest, er hjemmet det knudepunkt hvorfra vi tager ud og vender tilbage. Kvarteret, arbejdet, fritiden og ferien er blevet til delområder; hjemmet er stedet for integration og sammenhæng i livet (Gullestad:1998). Man kan diskutere hvorvidt denne adskillelse af hjem og ude stadig er aktual i dag, hvor blandt andet den teknologiske og arkitektoniske udvikling har været med til at flytte nogle af de grænser, som tidligere markerede adskillelsen mellem ude og hjemme.

Hverdagslivsbegrebet fungerer så at sige som en symbolsk ramme, som er med til at skabe sammenhængskraft og give mening i en stadig mere fragmenteret hverdag.

"Ja men det oplever jeg at det hele hænger sammen sammenheng.. Sammenheng mellom børnenes institution og vores liv som beboere i Grøndalsvænge og utroligt hyggeligt at man lige sludre med dem man bor tæt ved og hilser på folk og ved hvad deres børn hedder og også slår en sludder af med dem" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Netop denne symbolske betydning af hverdagslivet er central, når man skal forstå hvorfor beboerne fremhæver den del af fællesskabet, som knytter sig til hverdagslivet, hjemmet og stedet. Hvis hverdagslivet og boligen symbolsk repræsenterer det levede liv – ja næsten selve meningen med livet, vil et fællesskab som er knyttet til dette opleves som et samlende, autentisk fællesskab – et fællesskab som på mange måder minder om et gemeinshcraft fællesskab. Hermed får hverdagsfællesskabet – trods sine på mange måder trivielle aktiviteter – en meget stærk symbolsk betydning.

Seamon og Buttimer

Seamon og Buttimer er ligeledes optaget af hverdagslige praksisser (everyday movement) og dens betydning for relationen mellem mennesker og sted. At tømme postkassen, køre hjem fra arbejde og sætte vasketøj over er alt sammen bevægelser – af Seamon og Buttimer kaldet *Movement*. Movement skal forstås som en hvilken som helst rumlig forskydning af kroppen eller bevægelse af dele af kroppen, som er initieret af personen selv. (Buttimer 1980)

Mange af hverdagens bevægelser er rutiner, ting vi gør uden at tænke over det og er bevægelser som er indlejret i kroppen. Med et begreb lånt fra Merleau-Ponty kalder Seamon dette fænomen *body-subject* (Buttimer 1980: 155). *"Because of body-subject, people can manage routine demands automatically and so gain freedom from their everyday spaces and environments. In this way, they rise above such mundane events as getting places, finding things,*

performing basic gestures, and direct their creative attention to wider, more significant life-dimension" (Buttimer 1980:157)

"He (Seamon) used the term 'body-ballet' to refer to how the body moves habitually as it is performing some task such as driving, typing, or cooking. When these body-ballets are strung together through a day they produce what Seamon called a time-space routine. Individuals, he argued, followed 'time-space routines' throughout the day. Often these routines are habitual. We drive to work, walk to the train, or go shopping on an almost daily basis. They are not often the product of great thought. This is what Seamon (following Merleau-Ponty) means by 'habitual'. When these individual 'time-space routines' coalesce they form a 'place-ballet'. In the town center or city square there are hundreds of people conducting their individual 'time-space routines' but they do so collectively in such a way that recognizable and regular patterns of practice emerge. Examples would be rush hour at a busy interchange, the 'school run' in the middle of the afternoon, or outside a workplace at the day's end. Seamon's argument is that places exhibit a kind of unchoreographed yet ordered practice that makes the place just as much as the place's more static and bounded qualities do. Indeed the meaning of a place may arise out of the constant reiteration of practices that are simultaneously individual and social". (Cresswell, 2009:7)

Det meningsgivende er ikke det som befinder sig på stedet, men det som foregår på stedet. Hverdagslivet er kendetegnet ved en lang række af gentagelser og rutiner, hvorfra en del af så indlejret at vi ikke tænker over dem, når de udføres. Netop naboskab nævnes af Seamon som et godt eksempel på et sted, hvor der udføres place-ballet (Buttimer 1980: 162) Place-ballet handler ikke om de ting vi gør sammen for at nå et mål, men det samvær, som opstår når vi mødes spontant men samtidig er styret af kropsligt indlejrede rutiner.

"Nogen gange kan det tage 20 minutter at gå ned med skraldespanden. 3 minutter derned og 17 minutter hjem. Hvor fanden har du været? Så har du mødt den og den og den"
(Mand, Teglværkshaven)

Det er netop den slags uformelle interaktioner, de hverdagslige møder, som beboerne fremhæver som stedets helt store attraktion og dermed bliver det stedets place-ballet meningsgivende i forhold til stedet. Både Seamon/Buttimer og Gullestad ser derfor stedets hverdagsbegivenheder, de tilfældige samtaler overhækken, låne værktøj af hinanden, børnenes spontane leg etc., som det det meningsgivende for stedet og det som binder det sammen.

"In this sense, the notion of place-ballet has important theoretical and practical implications. First, it joins people, time, and place in an organic whole and portrays place as a distinctive and authentic entity in its own right. In the past, many approaches to the person-environment relationship have been piecemeal and mechanistic: place is only the sum of the behaviours of its individual human parts. In contrast, place-ballet depicts a whole greater than its elements; place is a dynamic entity with an identity as distinct as the individual people and environmental elements comprising that place. Place-ballet, in other words, is an unintentionally foster a larger whole with its own special rhythm and character." (Buttimer 1980:163)

Dermed er det stedets praksis, som giver stedet mening.

Delkonklusion

En række formelle og uformelle institutioner er med til at konstituere Almenbolig+’s sociale interaktioner og hverdagsrutiner, som er kendetegnet ved at være præget af fællesskab; hvor man både er sammen og gør ting sammen. Fællesskabet der både handler om sociale arrangementer, at være sammen om at stå for drift og renhold og en række hverdagslige møder og samvær. Stedets fysiske og institutionelle struktur betyder at man hele tiden mødes i forskellige sammenhænge. Fællesskabet mange lag og udtryksformer er med til at forstærke relationer mellem beboerne, men betyder også at fællesskabet er sårbart; hvis et af fællesskaberne i en afdeling fungerer dårligt kan det have en afsmittende effekt på de andre fællesskaber.

Sense of place

Dette afsnit vi undersøge hvilken mening beboerne tilskriver stedet, og hvordan det er med til at øge tilknytningen mellem beboerne og stedet.

Begrebet sense of place referer til det subjektive og følelsesmæssige forhold folk har til et sted. Hvordan forstår, oplever og meningstilskriver mennesker steder.

"As well as being located and having a material visual form, places must have some relationship to humans and the human capacity to produce and consume meaning" (Cresswell 2004:7)

Subjektets erfaring med stedet vil få betydning for relationen med stedet. Gode oplevelser og minder fra en barndom, vil skabe en god stedsfornemmelse for det sted, man er vokset op, hvorimod en dårlig oplevelse med et særligt sted kan give en dårlig stedsfølelse. Det er relationen mellem stedet og subjektet som skaber det meningsfulde sted.

Specialets forståelse og brug af sense of place begrebet, er inspireret af Doreen Massey's tilgang. Massey opfatter sted som et produkt skabt af samfundet, og at den tiltagende globalisering med dens en øgede mobilitet af varer, mennesker, information og kultur, har betydet at relationer og fællesskaber i langt højere grad end tidligere, er løsrevet fra steder.

"Massey taler om at man bør forstå 'sted' som mødested, hvor forskellige typer af (konkrete/abstrakte) sociale relationer mødes og interagerer og hvor individuelle som kollektive erindringer, oplevelser og fortolkninger præger forståelsen af og omgangen med 'stedet'. På denne måde må forståelsen af stedet ansues som dynamisk, som evigt foranderligt" (Mazanti 2005:12)

Massey's stedsbegreb rækker udover det fysiske og afgrænsede, og sted skal opfattes som en process under stadig forandring. Massey's langt mere dynamiske stedsbegreb betyder at hendes "sense of place" begreb handler om meget mere end relationen mellem mennesker og steder.

"This means that, although senses of places may be very personal, they are not entirely the result of one individual's feelings and meanings; rather such feelings and meanings are shaped in large part by the social, cultural and economic circumstances in which individuals find themselves" (Massey 1995:89). Hvor fænomenologer er optaget af den subjektive relation mellem mennesker og sted, er Massey optaget af, hvad det er som påvirker den subjective relation mellem mennesker og sted.

A sense of place bygger hos Massey på den reflekterede som ureflekterede sansende individuelle og kollektive omgang med og relation til stedet. Dermed handler 'a sense of place' om den erfaringsbaserede betydning og forståelse, som mennesker tillægger givne (bo)steder. (Mazanti 2005:12)

Det er altså erfaringerne, både de erfaringer man har med sig og de erfaringer man gør med stedet, som er med til at give mening til stedet. Den mening og betydning mennesker tillægger steder får betydning for, hvordan de opfatter steder. Den måde man opfatter stedet på har

betydning for om man kan – eller ikke kan – identificere sig med stedet. Hvis man kan identificere sig med et sted, vil man også i langt højere grad kunne knytte sig til stedet.

“En pointe er, at stedet ikke kun ses som en ramme omkring den hverdagslige praksis, men bliver for det enkelte individ en integreret del af den selv samme praksis. På denne måde handler ‘a sense of place’ om at høre til - om hvordan de mennesker, der bor et sted, oplever stedet”
(Mazanti 2002:68)

Med afsæt i beboernes individuelle og kollektive erfaringer og oplevelser med Almenbolig+, vil jeg undersøge, hvilken betydning beboerne tillægger Almenbolig+ og hvordan den måde de opfatter stedet, får betydning for deres tilknytning til stedet. Sence of place begrebet bruges til at undersøge, hvordan beboerne ved at bruge stedet, tillægger stedet nogle særlige kvaliteter, kan identificere sig med stedet og dermed øge stedstilknytningen.

“One Way in which identity is connected to a particular place is by a feeling that you belong to that place. It’s a place in which you feel comfortable, or at home, because a part of how you define yourself is symbolized by a certain qualities of that place” (Massey 1995:89)

Specialet har med sit fænomenologiske afsæt focus på beboernes forhold til og den mening de tilskriver stedet, men vil også inddrage elementer af Masseys sense of place begreb, da en forståelse af beboernes udsagn bedst forstås, når de ses i lyset af de sociale, kulturelle og økonomiske omstændigheder, som beboerne befinder sig i.

Pionerånden

Mange af informanterne tillægger det en særlig betydning, at de har været med fra starten, og giver udtryk for at den første tid både har været med til at knytte dem til stedet og til hinanden. Alle har stået i samme situation på det samme tidspunkt og med samme udfordringer med at skulle indrette boligerne og der er blevet udvekslet erfaringer og lånt værktøj over hækken.

“Da vi flyttede derud var alle meget spændte på det projekt og hvordan det nu skulle gå, og fordi folk også havde råderet indvendig i deres huse så var der meget snak om hvordan kunne man sætte vægge op ... så det var meget forventningsfuldt i forhold til at udearealerne endnu ikke var færdige så ingen vidste hvad der skulle ske og hvordan det ville se ud om et år eller et halvt år...”
(Kvinde, Langhusene)

Beboernes har på engang både skulle indrette deres eget hjem samtidig med at de sammen har skulle blive enige om, hvordan de praktiske opgaver – store som små – har skulle gribes an. Alt lige fra hvilke udvalg der skulle nedsættes over til hvordan den fælles legeplads skal se ud, har beboerne været nød til at finde ud af i fællesskab. Fordi både afdelingerne og selve konceptet har været helt nyt, har det for majoriteten af afdelingerne ikke været muligt at trække på andres erfaringer eller henvise til ”sådan plejer man at gøre”. Kombinationen af både at skulle lave en række praktiske og fysiske opgaver samtidigt med at stedet har skulle udvikle sin egen kultur for ”sådan gør vi her”, har betydet at mange informanter omtaler den

første tid efter indflytningen som en helt særlig periode præget af en særlig stemning eller ånd.

"Så det har levet helt op til vores ønske om at komme herud den der pionerånd der var herude ... det var en rigtig fed tid selv om den var travl" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Flere informanter er da også optaget af, hvordan det vil gå når nye beboerne flytter ind, vil den særlige ånd kunne bevares og vil der opstå et skel mellem gamle og nye beboere. De to tilflyttere jeg har talt med, fortæller at der er blevet taget godt imod dem og føler ikke at de er uden for fællesskabet. En af tilflytterne har dog også bemærket at den første tid har haft en særlig betydning for fællesskabet på stedet:

"Jeg tror det er fordi folk er flyttet ind samtidig og alle er startet fra bunden af med de samme udfordringer og finde på de samme ideer til indretningen så sparringsprocessen bliver enorm vigtig tror jeg ..jeg tror at det er det er helt nyt gør at man hurtigt finder sammen" (Kvinde, Danmarkshusene)

Eksterne trusler.

Flere afdelinger har i opstartsfasen også oplevet at skulle kæmpe mod byggeskader eller manglende renovation og har i den forbindelse haft oplevelsen af, at de respektive boligselskaber ikke har formået at give den fornødne rådgivning og opbakning. En del beboere har følt, at de har stået alene med de mange udfordringer og ikke bare selv har skulle gøre arbejdet, men også finde ud af hvordan og hvornår det skulle gøres.

"Altså det information vi har fået omkring hvad var det vi skulle? hvordan skulle vi? har været meget mangelfuldt, det er lidt svært, altså det er, vi har lidt hevet en kanin op af hatten fordi der er ikke meget information vi har fået om hvad vi kunne gøre. Altså det var lige på, at vi nåede at få en sneftale hvor der kun havde været lidt sne, for hvordan gør man sådan noget?" (Kvinde, Dortheavej)

Men de mange konflikter og udfordringer har også tvunget beboerne til at arbejde sammen og det at have en fælles sag, har været med til at styrke fællesskabet.

"Så det havde vi en meget lang konflikt om, hvor der bare blev bunket affald op og det var vores lille fællesskab mod Københavns Kommune og 3B, der skulle finde en løsning på det her og mange var involveret og sådan". (Mand, Dortheavej)

Anja Jørgensen har i sin PhD "Når kvarteret genopdager sig selv" undersøgt hvordan tilflytningen af en gruppe "fremmede" kan være med til at styrke fællesskabet i et kvarter. De eksterne trusler bringer naboerne sammen i en fælles modstand, og der skabes nogle bånd, som ofte kommer til at række udover den sag der arbejdes med. Jørgensen konkluderer;

" ... at når først lokale fællesskaber er produceret på baggrund af eksterne trusler, så fortsætter de med at eksistere længe efter, at truslen er forsvundet. Intimiteten kan meget vel blive reduceret over tid, men en tilbagevenden til startpunktet uden sociale relationer eller

fælles aktiviteter blandt naboerne forekommer højst usandsynlig" (Dansk Sociologi 2009:23)

Fællesskabet i Almenbolig+ er langt fra kun opstået på baggrund af en ekstern trussel, men det at man har haft en ydre modstander har i flere tilfælde været med til at styrke sammenholdet indadtil. Enkelte beboere har dog givet udtryk for at de mange sager med byggeskader har været til skade for afdelingen, da det har drænet fællesskabet for ressourcer.

Hjemfølelse

Langt de fleste jeg har interviewet har på den ene eller anden måde bemærket at de føler sig hjemme. Mange har haft svært ved at helt konkret at pege på, hvad det er, der gør, at de føler sådan, men er overbevist om at det har noget med det sted at gøre.

"Ja jeg ved ikke hvad det er ... det er bare sådan en følelse af at komme hjem på en helt anden måde" (Kvinde 39 år)

I megen traditionelt boligforskning har man sat lighedstegn mellem hjem og bolig, men flere fænomenologiske teoretikere påpeger at det "at føle sig hjemme" handler lige som meget om at gøre noget bestemt, som at være et bestemt sted. (Seamon, Buttner 1980)

Michael Jackson har i sin bog "At home in the world" (Jackson: 1995) undersøgt hjem og hjemfølelse i forskellige samfund rundt omkring i verden. Han pointerer at hjem er meget mere end blot boligen og at aktiviteten på stedet er mere vigtig end selve stedet for at man skal føle sig hjemme.

"As such home is grounded less in a place and more in the activity that occurs in the place. Home then is not simply a person, a thing or a place, but rather it relates to the activity performed by, with or in persons, things or places. Home is lived in the tension between the given and the chosen, then and now, here and there" (Mallet 2004:80)

Mallet konkluderer i sin artikel at hjem er mange ting og både kan være et sted, et rum, følelser, praksis og/eller en aktiv tilstand af væren i verden. (Mallet: 2004). Hvis et hjem kan være mange ting, må hjemfølelse også kunne handle om mere og andet end blot den fysiske bolig.

Ida Winther har i sin bog "Hjemlighed" beskæftiget sig med hjemfølelse og det "at føle sig hjemme". For hende er det at føle sig hjemme en markering af en stemning. En stemning som ikke er forankret til et sted, men ofte er opstået et bestemt sted og derfor knyttes an til det konkrete selvom stemningen er mobil (Winther 2006) Det hænger godt sammen med at de beboere som taler om at føle sig hjemme ofte har svært ved at sætte konkrete ord på, hvad det er de forbinder det med. Winther fremhæver at genkendelighed ofte spiller en væsentlig rolle for at kunne føle sig hjemme. " Hjemligheds-stemningen opstår ofte på steder og i rum, som virker genkendelige – som noget man har set og prøvet før, dog uden at det er det samme" (Winther 2006:189).

Både Mallet og Winther er enige om at anskue hjem og hjemfølelse som vidtfavnende begreber som både kan være noget abstrakt og konkret, noget fysisk eller noget man gør.

Mange af beboerne i Almenbolig+ er glade for deres bolig, hvor det især er den tæt-lave bebyggelsestype med adgang til haven, som fremhæves af mange. Attraktionsværdien handler dog i høj grad også om at boligen og haven fungerer som en ramme for en type praksis, som beboerne værdsætter højt.

"Her er jo ligesom da jeg var barn på villavejene, hvor vi løb og legede sammen og sådan"
(Kvinde, Dortheavej)

Kvinden har ligesom mange andre informanter hverken nogen tidligere tilknytning til området eller nogen erfaring med at bo i en boligform som Almenbolig+, men fremhæver alligevel genkendeligheden som et vigtig element i forhold til stedets kvaliteter.

" Vi savnede nogen der boede tæt på som man kunne være sociale med i hverdagen og det har vi fået herude... man bor jo så tæt at man bare har mulighed for at gå forbi hinanden og hjem igen og vi spiser sammen ja det betyder rigtig meget i hverdagen også for vores børn.. vores barn.. vi er begge to fra landet så vi er vant til at have venner lige ved siden af og at man kan løbe og lege med dem." (Kvinde, Grøndalsvænge)

De fysiske rammer og den høje koncentration af børnefamilier, giver mulighed for at børn (og voksne) får de samme muligheder for spontant samvær i hverdagen, som informanterne husker fra deres egen opvækst. Det er derfor mindst lige så meget livet mellem husene som selve husene, der skaber denne genkendelighed, som får beboerne til at føle sig hjemme.

Fællesskabet.

I undersøgelser af hvilke sociale faktorer som positivt påvirker stedstilknytningen, er der to parametre som konstant gør sig gældende; længden af tid man har boet det pågældende sted, og hvordan naboskabet fungerer (Lewicka 2011) Jo tættere naboskabet er, jo mere knytter man sig til stedet, hvilket er en selvforstærkende proces og det kan være svært at vurdere kausaliteten af dette forhold; er det de tætte bånd som gør stedet meningsfuldt eller betyder den høje stedstilknytning at man har et øge incitamentet til at indgå relationer med sine naboer (Lewicka 2011)

Som nævnt tidligere er fællesskabet det som beboerne nævner, som det mest meningsgivende for stedet . Fællesskabet er det man gør sammen og har sammen. Det meningsgivende er ikke det fysiske som er på stedet, men de ting man gør sammen på stedet. Men det som foregår på stedet, sker i kraft af stedet. Fællesskabet i Almenbolig+ er karakteriseret ved både at være et gesellschaft og et gemeinschaft fællesskab fordi man både gør noget sammen (det praktiske fællesskab) og er sammen (det sociale fællesskab). Her er med Baumanns ord ikke kun tale om et "italesat" fællesskab, men om et fælleskab, hvor man rent faktisk er sammen om noget.

"Altså vi er normalt ikke nogen som er vildt sociale altså de boligforeninger vi tidligere har boet i er det ikke sådan at vi har haft meget privat med dem vi har boet med... så det har været godt for os" (Kvinde 33 år)

Flere nævner at det er et fællesskab, som de ikke kender fra andre steder og at det i høj grad er stedet, som er med til at forme fællesskabet. Hermed tillægger beboerne stedet med det

rammer og betingelser en større betydning for, hvordan fællesskabet fungerer end de mennesker som udgør fællesskabet.

Ejerskabsfølelsen

Flere undersøgelser (Lewicka 2011:220) viser at det at eje sin bolig øger stedstilknytningen. Til trods for at man ikke har noget økonomisk ejerskab, er ejerskabsfølelsen i Almenbolig+ generelt høj blandt beboerne både i forhold til egen bolig og fællesområderne, og der bliver både brugt ord som mit og vores.

Der er tidligere beskrevet, hvordan den udvidede råderet har betydet at beboerne har fået et større ejerskab til deres bolig. Men også beboernes ansvar for drift og vedligeholdelse har indflydelse på ejerskabsfølelsen.

"Ja driften betyder helt vildt meget for hvordan man har det med det ... det er jo vores .. jamen jeg gør jo også sådan lige hvis der ligger noget skrald så tager man det jo lige med.. jeg har en helt anden følelse af at jeg bor her... at det mere er mit end der hvor jeg boede før selv om det var en andel. (Kvinde, Dortheavej)

Trods fraværet af et økonomisk ejerskab, skabes der gennem udvidet råderet og ansvaret for driften et ejerskabslignende forhold mellem beboerne og Almenbolig+, som er med til at konstituere deres tilknytning til stedet.

Lejeboligen

Boligmarkedet i Københavnsområdet har de sidste ti år været præget af både op og nedture, og en flytning på det "forkerte" tidspunkt har kunne få økonomiske konsekvenser mange år frem. Flere af beboerne har tidligere boet i en andelsbolig, som man har haft svært ved at sælge eller har måtte sælge med tab. På grund af det pressede boligmarked har flere købt andelslejligheder, som efterfølgende har vist sig at være en usikker investering.

"For os var det også meget fravalg, vi boede i en andelslejlighed med variabel rente, og det er vi rigtig glade for at være sluppet for" (Kvinde, Dortheavej)

Med disse erfaringer i bagagen forbinder man det at købe ejer og andelsbolig med noget usikkert og ufleksibelt.

"Jeg føler mig meget fri i forhold til at det er en lejebolig jeg kan mærke den frihed der er i det jamen vi kan bare sige op og tage til Berlin og vi skal ikke sælge noget eller altså det er enormt frihed" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Selv om ingen af de interviewede har planer om at flytte, ligger der en stor værdi i at vide, at man har friheden til selv at bestemme hvornår man har lyst til at flytte. At man er mobil og kan rykke videre, hvis det er det man har lyst til.

"Det er en rar fornemmelse jeg ville ikke bryde mig om at bo i et hus og eje et hus og det ville være svært hvis man skulle flytte og ting og sager... i teorien kan vi bare stikke af" (Mand, Grøndalsvænge)

Malene Freudendal-Pedersen skriver i sin bog "Mobility in daily life" at muligheden for mobilitet er centralt for mennesket i det senmoderne samfund.

"To live a late modern life requires a certain level of mobility. We must be able to move in around quickly, be flexible, and be prepared to move in a second. Most importantly, we need to have the possibility of mobility – also termed "mortality". Mortality enables the maintaining of the idea of endless potential as a part of everyday life." (Freudendal-Pedersen 2009:76)

Igennem både egne og andres erfaringer fra boligmarkedet har beboerne oplevet at ejerboligmarkedet på mange måder ikke matcher den fleksibilitet, som er så vigtig i det senmoderne samfund. Hvis muligheden for en udstationering i udlandet eller et job i Århus dukker op, kan en ejerbolig være en forhindring for at kunne forfølge de muligheder.

"What makes the mobility and motility possible is also what connect immobility to unfreedom. It is not necessarily about using the possibilities, the most important thing is the feeling that the opportunities exist" (Freudendal-Pedersen 2009:76)

At bo i en ejer eller andelsbolig kan derfor opleves som begrænsende for ens frihed fordi den kan stå i vejen for at man kan forfølge de muligheder, som måske dukker op. Omvendt opleves lejeboligen som en boligtype med en iboende frihed, da man blot kan sige den op, hvis man skulle få lyst til at prøve noget andet. Det vigtige er ikke hvorvidt man benytter sig af muligheden, men at friheden ligger i selve muligheden.

En undersøgelse af danskernes boligønsker viser at den vigtigste præference i forhold til at bo i ejerbolig, er at man frit kan disponere over sin bolig og den næst vigtigste er økonomisk tryghed (Kristensen og Skifter Andersen 2009:9). Netop på grund af den udvidede råderet, som giver mulighed for at bygge om, oplever beboerne i Almenbolig+ at de har den samme grad af frihed, som hvis de boede i en ejerbolig.

"Det er en af de bedste fordele ved at flytte herind, fordi du måske kommer med en rå skal, så du har mulighed for og sige, jamen jeg vil have, at mit køkken skal se sådan her ud. Hvorimodovre i Hjortegården (et almennyttig boligområde) der fik jeg et gammelt faldefærdigt køkken. Og så havde jeg håbet på jeg ville få det her, så jeg har lagt penge til side til det her, det har givet mig min mulighed for, at skabe min drømmebolig sådan som jeg ville have den. Og det synes jeg næsten er det fedeste ved de her, du får skallen og så putter du selv resten ind" (Kvinde, Teglværkshaven)

Det flukturerende boligmarked har betydet, at det at investere i en bolig ikke i samme grad som tidligere er en sikker investering. Samtidig betyder høje priser på det Københavnske boligmarked at husstanden ofte har brug for to gode indtægter for at kunne betale afdragene på en ejer familiebolig, og at man derfor kan have svært ved at imødekomme uforudsete forandringer som kan have betydning for husstandsindkomsten.

"Nogen gange tænker jeg at den der sikkerhed i at jeg kan godt være her som arbejdsløs.. hvis jeg bliver fyret altså det giver en enorm tryghed... hvis vi boede i et hus kunne det godt være at vi skulle sælge huset" (Kvinde, Grøndalsvænge)

Med et arbejdsmarked under pres og med et familiemønster under forandring, er der statistisk set en reel mulighed for at en del af beboerne i Almenbolig+ afdelingerne vil komme ud for arbejdsløshed eller opleve en skilsmisse (www.dst.dk). I sådanne usikre situationer udgør en relativ lav, reguleret husleje en væsentligt tryghed, som kan betyde at man ikke behøver at flytte selv om husholdningens indkomst ændrer sig. Dermed rummer lejeboligen både et element af frihed og tryghed.

Landsbyen i storbyen

Mange af de interviewede omtaler deres afdeling som en landsby fordi man kender hinanden og udgør en lille særskilt enhed. At kende navnene på sine naboer og selv blive genkendt vurderes som noget positivt, ikke mindst fordi det er tryghedsskabende. Enkelte nævner den sociale kontrol og at stedet kan have en tendens til at lukke sig om sig selv, men for langt de fleste er landsbystemningen noget positivt.

"Jeg har den der fornemmelse af at jeg har fået det der bindingsværkshus midt på Rådhuspladsen som jeg gerne ville have.. jeg vil gerne bo midt i byen, men jeg vil også gerne bo på landet" (Kvinde Dortheavej)

Flere beboere giver udtryk for at de med Almenbolig+ får det bedste af to verdener; trygheden ved det velkendte i landsbyen, og friheden ved de mange muligheder i byen.

"Hvis blot man kunne befri storbyen for dens forskellighed, der er for grel og omfattende til, at man kan assimilere den og føle sig tryk i den, og samtidig bibeholde tilpas meget af forskelligheden, at bylivet kunne blive ved med at være lige så spændende og afvekslende, som det altid har været – at man altså kunne bevare lidt af det livets krydderi, som vi, de moderne, næppe ville kunne leve foruden... Disse to ønsker er uforenelige, og som bekendt kan man ikke få i både pose og sæk" (Baumann 2002:146)

For langt de fleste er valg af bosted forbundet med en lang række kompromisser, hvor man opvejer fordele og ulemper op imod hinanden – "vil man have mere plads, må man flytte længere væk fra byen" – vil man have trygge rammer for sine børn, må man undvære kultur og diversitet". Men en del af beboerne har rent faktisk en oplevelse af at de både får både i pose og sæk. At de ved at bo i en Almenbolig+ afdeling med det tætte naboskab og med byen lige rundt om hjørnet rent faktisk både kan få tryghed og spænding på et og samme sted.

Frihed og tryghed

Selv om fællesskabet bliver vægtet højt, er friheden til selv at bestemme endnu vigtigere. Vi er langt fra hippierne kollektiver, hvor kernefamilien, ejendomsretten og børneopdragelsen skulle sættes fri og deles med alle (Marckmann 2009). De mange klare grænser som

markerer, hvad som hører til fællesskabet og hvad som er privat, er med til at give en frihed i og med det bliver let for beboerne at vælge til og fra. Fællesskabet vurderes positivt fordi det langt hen ad vejen er frivilligt, hvad man vil deltage i.

Frihed og tryghed er to temaer, som beboerne ofte bringer på banen, når de skal fortælle om det at bo i Almenbolig+.

Ifølge Baumann befinder det senmoderne menneske i en evig konflikt med at skulle vælge mellem fællesskabets tryghed og individets frihed. Uanset hvad man vælger opnår man et og mister noget andet; bliver man en del af fællesskabet mister man sin sikkerhed, har man held med at få plads i fællesskabet, mister man sin frihed. (Bauman 2002) Ifølge Baumann er konflikten mellem sikkerhed og frihed, og dermed fællesskab og individualitet en konflikt som ikke kan løses. ” *Vi kan ikke være mennesker uden såvel sikkerhed som frihed, men vi kan ikke have begge dele på samme tid og i en grad, vi finder fuldt tilfredsstillende*” (Baumann 2002:11)

Beboere i Almenbolig+ har dog oplevelsen af at det rent faktisk er muligt at få begge dele; at bo et sted som både rummer frihed og tryghed, individualitet og fællesskab. Dermed ikke sagt at man kan få det præcist, som man vil have det, men at Almenbolig+ i højere grad end andre steder, hvor folk har boet, rummer potentialet for at få begge dele.

Sted og identitet.

For nogle kan den mening de tillægger sted være så stærk at stedet bliver en del af deres identitet.

”Identity is how we make sense of ourselves, and geographers , anthropologist and sociologist, among others have argued that meanings given to a place may be so strong that they become a central part of the people experiencing them” (Massey 1995:88)

Som jeg læser det betyder det at den måde du definerer dig på selv stemmer overens med kvaliteterne på et sted vil du kunne knytte dig til stedet.

Det er min oplevelse at en del af de unge børnefamilier (og som udgør flertallet)som bor i de afdelinger som ligger i København og omegn har delt samme dilemma; Man har som udgangspunkt boet i en københavnertilstand, som er blevet for lille i forbindelse med at man har stiftet familie Af hensyn til børnene ønsker man ro og tryghed, men er ikke helt parat til give afkald på byens mange tilbud. Man vil gerne bo sammen med ligesindede, så børnene kan få legekammerater, men vil stadig være en del af den mangfoldighed som kendetegner byen. Man vil gerne fællesskabet - at være noget for og sammen med andre, men vil også bevare sin individuelle frihed. Man identificerer sig ikke med livet i forstaden, men er på mange måder færdig med at være et bymenneske.

For de fleste har det indtil nu på grund af deres økonomi ikke været muligt at finde et sted, som har kunne modsvare disse ønsker, og boligvalget har derfor typisk stået mellem et hus langt fra centrum af København eller at blive i en lejlighed i København. Men med indflytningen i Almenbolig+ er det som om at de har fundet et sted, som matcher deres behov.

"Jeg synes at da det var vi fik den, så startede vi med at sige vi havde fået en lejlighed og så begyndte vi ret hurtigt at omtale det som et hus, for det føltes som at have fået et hus hvor der boede nogen nedenunder. Og i virkeligheden så var det som at få mulighed for at prøve af hvordan er det at bo i noget der minder om et rækkehus og bo længere væk fra byen end vi var vant til, men ikke tage skridtet helt ud af byen og finde ud af, hvordan er det at bo herude, i forhold til at bo på Vesterbro og kunne cykle ind, en rigtig god måde at prøve noget af, i forhold til fremtidigt familieliv, så jeg synes det var meget attraktivt at få et rækkehus til under 10.000kr om måneden, så tæt på byen og prøve det af, det synes jeg var helt vildt" (Kvinde, Dortheavej)

Med indflytningen i Almenbolig+ oplever beboerne at de rent faktisk har fundet et sted, som rummer de på mange måder modsatrettede ønsker de har til et bosted.

Netop det at stedets kvaliteter passer så godt til beboernes behov, samtidig med at det umiddelbart ikke er lykkedes beboerne at finde et tilsvarende sted., er med til at tilknytningen til stedet bliver så stærkt.

Samtlige afholdte interviews er blevet afsluttet med et spørgsmål om, hvor folk regnede med at de boede om 5-10 år, og på nær en enkelt person, har alle svaret at de stadig bor i Almenbolig+ - ja de fleste svarer at de aldrig flytter, hvilket er med til at underbygge undersøgelsen konklusion om at beboerne en høj grad af tilknytning til stedet.

Delkonklusion.

Med udgangspunkt i individuelle og kollektive erfaringer samt den hverdagslige brug af stedet tillægges Almenbolig+ en lang række værdier. Selv om der forekommer individuelle afvigelser, er der overraskende høj enighed om hvilken betydning man tillægger stedet. Frihed, tryghed, fællesskab, individualitet, ejerskab og genkendelighed er nogle af de kvaliteter, som beboerne tillægger Almenbolig+ . Det er kvaliteter som mange af beboerne kan identificere sig med og som er med til at knytte dem til stedet. At ingen af beboerne har oplevet andre steder, med denne kombination af kvaliteter, er blot med til at understrege stedets unikke karakter. Beboernes sense of place er handler i høj grad om at høre til og præget af en meget høj grad af stedtilknytning.

Konklusion

Specialet problemformulering lød:

Hvordan former stedet hverdagsliv, fællesskab og stedstilknytning i Almenbolig+?

Jeg vil i konklusionen redegøre for, hvad Almenbolig+ er for et sted og hvordan det er med til at forme hverdagsliv, fællesskab og stedstilknytning.

Almenbolig+’ konceptets boliger er opført i et urbant vækstcenter, hvor der er stor efterspørgsel på boliger. Den tæt-lave bebyggelse er blandt de mest efterspurgte boligtype, og da flere af afdelingerne samtidig ligger i et område, hvor der er meget få af den type boliger, gør det boligerne særdeles attraktive. Almenbolig+ boligerne er handler ikke kun om at afhjælpe en særlig form for boligmangel, men de er også en del af en boligpolitisk strategi, som handler om at tiltrække og fastholde en bestemt beboergruppe. Den fleksible udlejning betyder at beboersammensætningen i Almenbolig+ hovedsagligt består af ressourcestærke børnefamilier, hvilket er med til at præge stedet, men ikke er den afgørende faktor for konceptets succes.

Det er stedets arkitektur, som sammen med en række formelle og uformelle institutioner med til at *forme* de sociale interaktioner og hverdagsrutiner, som ligger til grund for hverdagslivet og fællesskabet i Almenbolig+. Grundet stedets fysiske og institutionelle strukturer mødes beboernes i en lang række hverdagslige sammenhænge, som bidrager til et mangesidet og stærkt fællesskab. Af beboernes fremhæves især den tæt-lave bebyggelse samt det forpligtende fællesskab som værende helt afgørende for hvordan stedets hverdagsliv og fællesskab udfolder sig.

Med udgangspunkt i egne og kollektive erfaringer samt det hverdagslige brug af stedet tillægger beboerne i Almenbolig+ stedet en lang række værdier. Stedet fungerer ikke kun som en ramme omkring den hverdagslige praksis, men bliver en integreret del af den selv samme praksis. Frihed, tryghed, fællesskab, individualitet, ejerskab og genkendelighed er de kvaliteter, som opstår i relationen mellem beboerne og Almenbolig+ . Det er kvaliteter som mange af beboerne kan identificere sig med og som er med til at knytte dem til stedet.

Perspektivering.

Allerede i specialets opstartsfase spekulerede jeg på, hvori Almenbolig+ havde sin berettigelse. I kraft af reglerne om den fleksible udlejning er beboersammensætningen i Almenbolig+ præget af ressourcestærke børnefamilier, og jeg forholdt mig kritisk til, hvorvidt det er rimeligt at det offentlige system, via den almene sektors offentligt støtte ordninger, skal finansiere nye, store boliger til en gruppe mennesker, som på ingen måde kan defineres som særligt trængende eller udsatte.

Jeg har dog igennem arbejdsprocessen fået øjnene op for at Almenbolig+ konceptet kan "noget" og dermed kan bidrage positivt med at løse nogle de boligpolitiske udfordringer, som byerne står overfor. Flere af boligafdelingerne ligger i områder, som har mange sociale og økonomiske udfordringer, og man kunne derfor frygte sig at beboergruppen i Almenbolig+ hurtigt kunne komme til at lukke sig om sig selv. Selv om man ikke nødvendigvis omgås de andre som bor i kvarteret, så er man heller ikke afvisende overfor dem og der er flere af de interviewede, som indtager en mere aktiv rolle i lokalområde.

"Men for mig handler det også at være en del af at lave en anden slags Nordvest, der ligger stadig en enkelt bygning der ikke er ordnet endnu. For jeg har en kærlighed for det her område og prøve at få det vendt om og få gjort det til noget andet" (Kvinde, Dorteavej).

Det at man har et stærkt internt fællesskab, betyder at man kan tage nogle kollektive valg, som man måske ikke ville gøre som enkelt person. Flere steder er man gået sammen og taget en fællesbeslutning om at bruge den lokale skole trods deres blakkede ry.

"... og (Skolens navn) har et sygt dårligt ry og der er rigtig meget snak herud, men forældrene er heldigvis gået sammen og besluttet at deres børn starter dernede der kommer også en ny skoleleder og det skal nok blive godt" (Kvinde, Dorteavej)

Hvis beboerne i Almenbolig vælger f.eks. at bruge den lokale folkeskole, sportsforeninger etc. kan de dermed være med til at løfte udsatte byområder. Det kræver dog at man fra den plan politiske side tager nogle valg i forhold til, hvor placerer Almenbolig+ ikke mindst i forhold til skoledistrikter.

Litteraturliste:

Agnew, John (1987) *Place and politics*. Allen & Unwin. Boston.

Andersen, H.T. 2005, *Storbyens ændrede socialgeografi*, Det Naturvidenskabelige Fakultet, KU, Clichefa Grafisk, Danmark.

Bisgaard, H. 2010, *Københavns Genrejsning*, 1. udgave edn, Bogværket, Danmark. By & Havn 2010, *Baggrundsdata for Ørestad, Sluseholmen og Amerika Plads*, By & Havn, By &

Kvale, S. & Brinkmann, S. 2008, *Interview - Introduktion til et håndværk*, 2. udgave edn, Hans

Baumann, Zygmunt (2002) *Fællesskab*. Hans Reitzels forlag.

Brenner, N. (2006): Global Cities, "Glocal" States: *Global City Formation and state territorial restructuring in Contemporary Europe*. P 259-266 in Brenner, N & Keil, R. : The Global Cities Reader. Routledge, London 2006.

Brinkmann, Svend og Tanggaard, Lene (2010) *Kvalitative metoder*. Hans Reitzels Forlag, København.

Buttimer, Anne (1980) *Human experience og space and place*. London.

Cresswell, Tim (2009) *Place*. Royal Holloway, University of London, Egham, UK & 2009 Elsevier Inc. All rights reserved.

Bech-Danielsen, Claus; Gram-Hanssen, Kirsten (2004) ***Bolig og identitet - husets sjæl og personlig prægning. Home-building and identity - the soul of a house and the personal touch.*** /Urban lifescape: Anthology. red. / C. Bech-Danielsen; O. M. Jensen; H. Kiib; G. Marling. Aalborg : Aalborg Universitetsforlag, 140-158.

Freudendal- Pedersen, Malene (2009) *Mobility in daily life*. Roskilde universitet.

Gullestad, Marianne (1989) *Hverdagslivets kultur*. Universitetsforlaget.

Halkier, Bente (2008) *Fokusgrupper*. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg.

Hviid Jacobsen, Michael mfl. (2001) *Tradition og fornyelse*. Aalborg universitetsforlag

Juul, Søren og Bransholm Pedersen (2012) *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori*. Hans Reitzels forlag.

Knox, P. (1996): World Cities in a World-system. Cambridge University Press, Cambridge.

Kristensen, Hans og Skifter Andersen, Hans. (2009) *Boligpræferencer, boligvalg og livsstil* Statens Byggeforskningsinstitut.

- Kvale, Steiner og Brinkmann, Svend (2009) *Interview Introduktion til et håndværk*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Jørgensen, Anja (2006) *Når kvarteret opdager sig selv*. Aalborg universitets forlag
- Massey, Doreen and Jess, Pat. (1995) *A place in the world?* Oxford University Press. Oxford.
- Mallet, S. (2004). Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52. S 62-89.
- Mazanti, Birgitte (2002) *Fortællinger fra et sted*. Statens Byggeforsknings institut
- Olsen, Poul B og Pedersen, Kaare (2003) *Problemorienteret projektarbejde*. Roskilde universitetsforlag.
- Pløger, J. 2000, "Den Diffuse Forstad", *Statens Byggeforskningsinstitut*,
- Savage, Mike mfl. (2005) *Globalization and belonging*. SAGE publications.
- Schiermer, Bjørn (2013) *Fænomenologi teoro og metoder*. Hans Reitzels forlag
- Skifter Andersen, Hans (2002) *Når teltpælene rykkes op*, Statens Byggeforskningsinstitut.
- Skifter Andersen, Hans og Fridberg, Andersen (2006) *Den almene sektors rolle i samfundet*. Statens Byggeforskningsinstitut.
- Simmel, Georg (1981) *Hur är samhället möjligt?* Bokforlaget Korpen, Göteborg.
- Thagaard, Tove (2004) *Systematik og indlevelse- en indføring i kvalitativ metode*. Akademisk forlag.
- Tuhknen, Anne. (2007) *Between Location and Sense og Place*. University of Tampere.
- Vestergaard, Hedvig (2011) *Socialhousing proving Copenhagen*.
- Winther, Ida (2006) *Hjemlighed*. Århus universitetsforlag.

Artikler og rapporter:

- Almenbolig + Statusrapport juli 2013. KAB.
- Et godt hverdagsliv i København 2014. Københavns Kommune.
- Kristensen, Hans og Skifter Andersen (2009) *Befolkningens boligønsker*. Center for bolig og velfærd Real Dania forskning.
- Skifter Andersen, Hans (2010) *Når teltpælene rykkes op*. Statens Byggeforskningsinstitut.
- Hampton, Keith og Wellman, Barry (2003) *Neighboring in Netville: How the Internet Supports Community and Social Capital in a Wired Suburb*. *Massachusetts Institute of Technology*

Keith N. Hampton(2007) NEIGHBORHOODS IN THE NETWORK SOCIETY Information, Communication & Society Vol. 10, No. 5, October 2007, pp. 714–748

Mazanti, Birgitte (2005) *Det selvvalgte fællesskab – det kvalificerede naboskab*. Tapas working paper. Institute of Geography, University of Copenhagen,

Mazanti, Birgitte (2004) *Hverdagslandskabet – relationen mellem hverdagslive og bosted*. MTAPAS Working Paper 2004:02

Seamon, David (2000) A Way of Seeing People and Place: Phenomenology in Environment behavior.Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research (pp. 157-78), New York: Plenum, 2000.

Lewicka (2011) *Placeattachment how fare have we become in 40 years*. Journal of environmental psycoligy. P 207-230.

Interviewguide Fokusgruppe.

Tema	Formål	Spørgsmål	Uddybende spr.
Præsentation af projektet og mig	Kendskab og god stemning		
Præsentation af deltagere	Information om deltagerne	Fortæl kort om dig selv: Navn, alder, uddannelse/job, børn, civilstatus og boligtype/sted inden almenbolig+	
Motivation for at vælge Almenbolig+	Afdække hvilke årsager som ligger bag valget af Almenbolig+ (er de forskellige eller ens?)	Hvad fik jer til at vælge at flytte til Grøndalsvænge?	Hvis mange svar, hvad var den primære årsag
Introduktionsmøderne	Hvilken betydning har introduktionsmøderne i forhold til f.eks.	Hvordan oplevede I introduktionsmøderne?	Hvad fungerede godt/dårligt? Hvilken betydning havde møderne for
Den første tid	Hvad betyder det at flytte til et nyt sted, hvor alle er nye og der ikke findes nogle faste rutiner og traditioner. Hvornår og hvordan opstår hjemfølelsen.	Hvordan var den første tid efter I flyttede ind?	Hvad kom bag på jer – var der noget som var anderledes end forventet? Hvornår begyndte I at føle jer hjemme?
Boligen	Hvad synes beboernes om lejlighederne hvad fungerer godt/dårligt. Hvilken rolle spiller det at det er rækkehuse.	Hvad syntes i om boligerne?	Hvordan fungerer materialer, indretning etc. Hvad betyder det at have sin egen have? Ville konceptet fungere som lejligheder?
Den udvidede råderet	Afdække de praktiske erfaringer med den udvidede råderet og hvilken betydning den har for beboernes hjemfølelse.	Hvordan har i brugt den udvidede råderet?	Hvad har brugen (og muligheden) af den udvidede råderet betydet for jeres forhold til boligen?

Tema	Formål	Spørgsmål	Uddybende spr.
Udearealer/fællesarealer	Afdække hvordan udearealerne fungerer. Virker det understøttende i forhold til renhold etc.	Hvordan fungerer fællesarealerne? Hvordan er beliggenheden/lokalområdet?	Hvad betyder det at der ikke er noget fælleslokale? Hvem bruger området? Hvad fungerer/mangler?
Lokaliteten	Afdække lokalitetens betydning og hvilken rolle nærområdet spiller.	Hvordan bruger i nærområdet?	Kunne Grøndalsvænge ligge et andet sted? – hvad ville det betyde?
Drift/renhold/vedligeholdelse	Hvilken betydning har det for fællesskabet at beboerne selv står for driften.	Hvordan har I organiseret driftsopgaver i Grøndalsvænge?	Hvordan kom I frem til denne løsning? Hvilke udfordringer er I stødt på? Og hvordan har I løst dem?
Kommunikation	Afdække hvilken rolle brugen af sociale medier spiller i forhold til fællesskabet og den interne kommunikation	Hvordan kommunikerer I internt og med KAB?	Betyder indholdet noget for den måde i kommunikerer på? Og omvendt?
KAB	Afdække hvordan samarbejdet fungerer set med beboernes øjne	Hvordan samarbejder I med KAB?	Hvilke udfordringer er der? Konflikter?
Beboerdemokratiet	Afdække om almenbolig+ konceptet rummer styrker eller svagheder i forhold til beboerdemokratiet.	Hvordan fungerer beboerdemokratiet?	Hvem deltager? Hvad er I enige/uenige om?
Beboersammensætningen	Afdække hvilken betydningen beboersammensætning har på fællesskabet.	Hvem bor I Grøndalsvænge	Hvem er en typisk beboer? Hvem bor her ikke? Hvad betyder det?

Almenbolig/lejebolig	Afdække hvilken betydning det har for ejerskabsfølelsen, at boligen er en almen lejebolig.	Hvordan er det at bo i en almen leje bolig?	Er det anderledes end f.eks. en andelsbolig – ejerbolig? (Hvad er anderledes?)
----------------------	--	---	--

Tema	Formål	Spørgsmål	Uddybende spr.
Nabo-fælleskabet	Afdække hvordan naboskabet fungerer og hvilke faktorer som er med til at understøtte/modarbejde fællesskabet.	Hvad er med til at forme nabo-fælleskabet i Grøndalsvænge?	Hvad understøtter/modarbejder nabo-fællesskabet? Ønsker I mere eller mindre fællesskab?
Forandringer over tid	Hvordan har Grøndalsvænge udviklet sig og hvilke faktorer har haft betydning for stedets forandringer.	Hvad har ændret sig siden I flyttede ind?	Forslag – engagement, deltagelse, arbejdsopgaver etc.
Fremtiden	Hvor tæt er beboerne knyttet til stedet/hjemmet	Hvor bor I om 5-10 år?	Hvorfor vælge at blive boende/flytte?

,

Spørgeguide version 2

Tema	Formål	Spørgsmål	Uddybende spr.
Præsentation af projektet og mig	Kendskab og god stemning		
Præsentation af interviewperson	Information om interviewpersonen	Fortæl kort om dig selv: Navn, alder, uddannelse/job, børn, civilstatus og boligtype/sted inden almenbolig+	
Motivation for at vælge Almenbolig+	Afdække hvilke årsager som ligger bag valget af Almenbolig+	Hvad fik dig til at vælge at flytte til <i>navn på afdelingen</i> ?	Hvis mange svar, hvad var den primære årsag
Den første tid	Hvad betyder det at flytte til et nyt sted, hvor alle er nye og der ikke findes nogle faste rutiner og traditioner. Hvornår og hvordan opstår hjemfølelsen/ejerskab	Hvordan var den første tid efter du flyttede ind?	Var der noget som var anderledes end forventet?
Beboerens opfattelse af afdelingen	Åbne op - også for temaer som ikke er nævnt i interviewguiden	Hvordan er det at bo i <i>afdelingens navn</i> ?	Hvem er det som bor her? Betyder det noget at det er en almen lejebolig?
Boligen	Afdække beboerens forhold og oplevelse af boligen. Hvilken betydningen har boligtypen.	Hvad syntes du om boligen?	Hvad betyder det at have sin egen have? Ville konceptet fungere som lejligheder?
Den udvidede råderet	Afdække de praktiske erfaringer med den udvidede råderet og hvilken betydning den har for beboernes hjemfølelse.	Har du benyttet dig af den udvidede råderet?	Hvad har brugen (og muligheden) af den udvidede råderet betydet for jeres forhold til boligen?

Tema	Formål	Spørgsmål	Uddybende spr.
Lokaliteten	Afdække lokalitetens betydning og hvilken rolle nærområdet spiller.	Hvordan bruger du nærområdet?	Kunne <i>afdelingens navn</i> ligge et andet sted? – hvad ville det betyde?
Beboerdemokrati et	Afdække om beboerdemokratiet og bestyrelsens rolle.	Hvordan fungerer beboerdemokratiet ?	Hvem deltager? Hvad er I enige/uenige om? Hvilken rolle spiller bestyrelsen?
Nabo-fællesskabet	Afdække hvordan naboskabet fungerer og hvilke faktorer som er med til at understøtte/modarbejde fællesskabet.	Hvordan ville du beskrive naboskabet for en som ikke bor her?	Hvad understøtter/modarbejde er nabo-fællesskabet? Ønsker du mere eller mindre fællesskab?
Det praktiske fællesskab.	Hvilken betydning har det for fællesskabet at beboerne selv står for driften.	Hvordan fungerer det praktiske fællesskab i <i>afdelingens navn</i> ?	Hvordan er driften organiseret? Hvilke udfordringer er I stødt på? Og hvordan har I løst dem? Hvem deltager/deltager ikke?
Det sociale fællesskab.	Afdække det sociale fællesskabs karakter.	Kan du fortælle om det sociale fællesskab?	Hvilke arrangementer? Hvem deltager/deltager ikke?
Fællesskabet	Hvad betyder stedet for fællesskabet	Hvor udfolder fællesskabet sig?	Hvor er man privat?
Hverdagen	Hvilken rolle spiller fællesskabet i hverdagens praksisser.	Hvordan oplever du fællesskabet i din hverdag?	Hvor stor en rolle spiller fællesskabet i din hverdag?
Fællesskabet	Afdække hvad beboeren synes er det væsentligste	Hvad er det vigtigste for jeres fællesskabet?	Hvordan kan det være? Uddyb svaret!

Tema	Formål	Spørgsmål	Uddybende spr.
Forandringer over tid	Hvordan har afdelingen udviklet sig og hvilke faktorer har haft betydning for stedets forandringer.	Hvad har ændret sig siden I flyttede ind?	Forslag – engagement, deltagelse, arbejdsopgaver etc.
Almen Lejebolig	Boligens status i forhold til f.eks. ejerskab/frihed/omdømme	Hvad betyder det at det er en almen lejebolig?	
Kommunikation.	Afdække hvilken rolle brugen af sociale medier spiller i forhold til fællesskabet og den interne kommunikation	Hvordan kommunikerer I med hinanden?	Hvordan bruger I facebook?
Fremtiden	Hvor tæt er beboeren knyttet til stedet/hjemmet	Hvor bor du om 5-10 år?	Hvorfor vælge at blive boende/flytte? Føler du dig hjemme?

